

Beschouwingen bij de criminele vonnissen van Bredase rechtbanken in de periode 1796-1811 *)

door

J. VAN HAASTERT

Op 1 februari 1793 verklaarde Frankrijk de oorlog aan de Republiek en reeds voor het einde van die maand werd Breda door Dumouriez ingenomen. Weliswaar verlieten de bezetters, na de verloren slag bij Neerwinden, de stad weer op 10 april, doch in januari 1795 waren zij terug, nu voor iets langere tijd.¹

4 maart 1795 vonden de verkiezingen voor de municipaliteit plaats, waarbij de katholieke J. J. Havermans tot president werd gekozen. Wij komen hem straks tegen als drossaard van de Hoge Vierschaar. Twaalf dagen later werd C. J. W. Nahuys van Burgst tot het ambt van provisioneel maire geroepen. Uit zijn instructie blijkt, dat hij het hoofd werd van de criminele en civiele justitie, zorg moest dragen voor orde en rust, optreden als openbaar aanklager en vonnissen diende te executeren. Bij het Haagse Tractaat van 16 mei 1795 werd tussen Frankrijk en de Bataafse Republiek een vredesverdrag gesloten.²

Het Comité van Criminele Justitie (1796-1803).

De laatste vier vonnissen van de Bredase schepenbank onder het Ancien Régime werden op 27 juni 1794 geveld. De vier veroordeelden werden diezelfde dag voor het stadhuis opgehangen. Het eerste vonnis waarbij door het „Committé van Crimineele Justitie der Stad Breda in naam van 't Volk van Bataafsch Braband" recht werd gesproken dateert van 20 januari 1796, het laatste van 5 maart 1803.³ Als eiser trad niet langer de sedert 22 oktober 1785 fungerende drossaard Benjamin baron

---

*) Op blz. 110 treft u een beknopt glossarium op de in dit artikel voorkomende juridische termen aan.

van der Borch op, doch de nieuwe drossaard, mr. Caspar Jamez. Reeds in 1798 werd hij als zodanig vervangen door de fungerende maire, P. J. de Haan. Presidenten van het nieuwe Criminele Comité waren M. P. Langlois (1796-1798) en vanaf 1798 mr. H. R. Banier. Leden, gedurende kortere of langere tijd, waren N. Marres, H. Nissen, W. de Groot, W. C. Wiercx Jr., W. P. van den Bosch, W. Jamez, E. van den Enden en A. Q. Hoyinck van Papendrecht. Evenals onder de schepenbank vonden executies van lijfstraffen plaats op de Markt.

Door het Crimineel Comité werden slechts 13 zaken behandeld, waaruit de volgende overzichten zijn samengesteld:

<i>delicten:</i>	
diefstal	3
doodslag	1
mishandelen	2
zich onttrekken aan de ouderlijke verplichtingen	2
vagebonderen	1
valsheid in geschrifte	2
verzet tegen een ambtenaar	1
wiselruiterij	1
zedendelicten:	
bigamie	1
prostitutie	1
sodomie	1
	—
	16
	==

<i>vonnissen:</i>	
bannissement:	
12 jaar Stad en jurisdictie	1
eeuwig Stad en Lande	3
eeuwig Baronie, Markiezaat en Meierij	1
eeuwig Departement Brabant	2
eeuwig Bataafse Gemenebest	1

tuchthuis:	
3 jaar	1
6 „	2
25 „	1
50 „	1
boete	1
geselen	3
geselen en brandmerken	1
infaam en inhabile verklaren	1
absolveren	3

Kwam er in deze jaren nog weinig verandering in het rechtswezen,⁴ van meer belang was de opheffing van de sinds 1591 in 's-Gravenhage zetelende Raad van Brabant. Dit college was door de eeuwen heen een constante bron van ergernis voor de Brabander geweest daar het buiten het eigen gebied was gevestigd en nooit een Brabander tot lid was gekozen.

Per 1 januari 1796 was er voor Brabant echter een nieuwe tijd aangebroken. Aan de souvereiniteit van de Staten-Generaal was een einde gekomen en het gewest kreeg een door de eigen bevolking gekozen afvaardiging. Tevoren was in 's-Hertogenbosch al op 11 juni 1795 een provisioneel Hof van Justitie opgericht, dat op 3 september de opgeheven Raad van Brabant ging vervangen. Het werd in 1802 verplaatst naar Breda onder de naam Departementaal Gerechtshof van Brabant. Het zetelde in het Gouverneurshuis aan het Kasteelplein. Zijn werkzaamheden zullen wij slechts behandelen indien noodzakelijk gezien zijn contacten met:⁵

De Hoge Vierschaar van Stad en Lande van Breda. (1803-1811)

Oprichting en rechters.

Overeenkomstig art. 82 van de Staatsregeling van 1 oktober 1801 werd een jaar later een Departementaal Reglement op de rechterlijke organisatie vastgesteld. Ingevolge art. 60 van dit reglement zou het Departementaal Bestuur van Brabant, na overleg met de plaatselijke

besturen, er voor zorgen, dat er in de vestingsteden 's-Hertogenbosch, Breda, Bergen op Zoom, Grave, Steenberg en Willemstad een criminele rechtbank werd opgericht. Op 21 december 1802 werd besloten, dat de bestaande criminele rechtbanken gehandhaafd zouden blijven.

Op 22 maart 1803 werd door het Departementaal Bestuur het „Reglement en Bepalingen op het Justitiewezen in het Departement Brabant” gearresteerd. De belangrijkste bepalingen voor wat Breda betreft waren:

1. De Criminele Rechtbank bestaat uit zeven leden.
2. Deze rechtbank zal de jurisdictie voeren over de Stad en de voormalige Baronie van Breda, met inbegrip van Oosterhout, Roosendaal en Wernhout, en volgens de tot nog toe gebruikelijke manier van procederen.
3. De executie van lijfstraffelijke vonnissen kan desgewenst plaats vinden in de plaats, waar het delict is gepleegd.
4. De rechtbank zal ten stadhuize vergaderen. De leden en ook de griffier zijn verplicht ter rolle, in commissies, ter vergadering of vierschaar in het zwart te verschijnen.
5. President, leden en griffier worden aangesteld door het Departementaal Bestuur.
8. De griffier moet een gegradueerd jurist zijn, 25 jaar oud en tenminste 3 jaar praktijkervaring hebben.
10. Leden van de criminele rechtbank mogen geen zitting hebben in het gemeentebestuur of de civiele rechtbank.
14. Bij de rechtbank zal door het Departementaal Bestuur een openbaar aanklager worden aangesteld met de titel van Drossaard bij de Criminele Rechtbank te Breda.
17. Deze officier zal alle misdaden en overtredingen vervolgen voor zover hierop volgens de bestaande wetten lijfstraffen, ban, confinement of infaamverklaring zijn gesteld, doch slechts indien de zaak niet civiel of composibel is verklaard.
18. Andere zaken worden behandeld door de schouten civiel voor de rechtbank, waar de bekeurde onder ressorteert.
20. Te dien einde zal het nodige aantal schouten civiel bij gemeentelijke rechtbanken worden aangesteld.

27. Advocaten en procureurs, die bij de schepenbanken waren geadmitteerd, zullen deze admissie voor de criminele rechtbank behouden. Zij blijven verplicht pro Deo zaken te behandelen.⁶

Diezelfde dag werd door het Departementaal Bestuur resolutie nr. 38 uitgevaardigd waarbij de president van het Bredase Comité van Criminele Justitie, mr. H. R. Banier, tot president van de Criminele Rechtbank werd benoemd. Tot leden werden aangesteld W. de Groot, P. J. de Haan, mr. C. Jamez, mr. H. Oomen, Arn. de Raaff en J. L. Trip, tot griffier mr. W. E. van Brakel.⁷ Aangezien mr. Banier wegens zijn hoge ouderdom bedankte werd in zijn plaats C. F. Schultz Pesser benoemd.

Op 19 april 1803 besloot het Departementaal Bestuur de zes criminele rechtbanken de titel van Hoge Vierschaar te verlenen. Bijna een jaar later, op 13 maart 1804, arresteerde het Bestuur het uit 21 artikelen bestaande „Reglement en pointen, waarnaar de Hoge Vierschaar over Stad en Lande van Breda zich, zo bij het houden harer vergadering als anderzins, zal gedraagen”. De belangrijkste bepalingen hieruit:

- art. 1 de vierschaar zal eenmaal per week, op een door haar zelf te bepalen dag, 's morgens om tien uur precies, zitting houden, tenzij de president in spoedgevallen anders beschikt;
- art. 6 indien de stemmen staken moet de zaak in een volgende vergadering opnieuw behandeld worden; staken de stemmen dan weer dan zal tot „de minste straf of het zagste gevoelen” geconcludeerd worden;
- art. 12 vonnissen en provisiën van justitie kunnen slechts gewezen worden indien tenminste vijf leden aanwezig zijn, doch in halsstraffelijke zaken moeten alle zeven leden hun stem uitbrengen;
- art. 13 als van ouds (bij de schepenbanken) zal de criminele rol op woensdag worden gehouden;
- art. 16 de aan de leden wegens overtreding van het reglement opgelegde boetes, alsmede eventuele leges of emolumenten zullen in een „beurs” worden gebracht en gelijkelijk onder de leden worden verdeeld;

art. 20 in gevallen waarin omtrent de manier van procederen niet in de nieuwe instructies is voorzien zal de vierschaar zich houden aan wat tot nog toe in Breda gebruikelijk was.⁸

De eerste vergadering van de vierschaar vond ten stadhuize plaats op dinsdag 19 april 1803.⁹ Allen werden door J. J. Havermans in zijn kwaliteit van drossaard en schout beëdigd.¹⁰ De dag waarop de zittingen gehouden zouden worden werd bepaald op donderdag. In de praktijk kwam het er echter op neer, dat vooral de eerste jaren extra vergaderingen werden gehouden. Provisioneel besloot men in de beneden voorkamer, de zogenaamde collegekamer (thans de kamer van de burgemeester) bijeen te komen.¹¹

Diezelfde dag had het Gemeentebestuur zich geconstitueerd. President voor de eerste zes maanden was G. Buysen. Het Gemeentebestuur besloot om tot nader order de oude vierschaar, waar de schepensbank vergaderde, (thans de hal van het Stadhuis) en de vroegere Tienraden- en Adelborstenkamer (thans de kamer van de secretaris) ter beschikking van de Hoge Vierschaar te stellen.¹² Een protest hiertegen van de Vierschaar mocht niet baten. Daar aan deze kamers nog het een en ander gedaan moest worden vergaderde men voorlopig ten huize van de president. Eerst 9 juli 1803 konden de toegewezen vertrekken in gebruik worden genomen.

Met de stemmen van mr. Oomen en De Raaff tegen werd op 20 mei 1803 een voorstel van de president aangenomen om de stoel aan zijn rechterzijde steeds open te laten. De drossaard, indien geconvoceerd, kon daarop dan steeds plaats nemen.¹³

De eerste, die het college verliet, was J. L. Trip. Hij trad op 1 augustus 1805 als rechter af, daar hij lid van het Departementaal Bestuur zou worden.¹⁴ In zijn plaats legde G. Buysen op 5 september 1805 de eed in de handen van de drossaard af.¹⁵ Een ander lid vertrok uit het college naar aanleiding van een ernstige misdaad. Op Tweede Pinksterdag, 10 juni 1805, waren namelijk de cipier van de gevangentoren van Breda, Johannes Grotenboer, en zijn vrouw, Cornelia Donkers, bij een bevrijdingsactie gedood. Wij beschrijven deze zaak in een afzonderlijke paragraaf, gezien de enorme juridische complicaties die hiervan het ge-

volg zijn geweest. Het lid De Raaff, die als rechter-commissaris bij deze zaak betrokken was geweest, voelde zich genoodzaakt op 28 december 1807 ontslag te nemen.¹⁶ Waar ook Buysen, die weer burgemeester was geworden, was vertrokken legden op 22 februari 1808 mr. P. G. A. Losecaat en P. L. Faes de eed af.¹⁷ Toen Oomen ook wegging benoemde de Landdrost (zie blz. 72) N. P. Eeltjens tot zijn opvolger. Hij werd op 3 maart 1808 door de baljuw (de nieuwe titel van de drossaard, zie blz. 80) beëdigd.¹⁸ De laatste drie benoemingen waren provisioneel gezien de op handen zijnde nieuwe rechterlijke organisatie.

Op 2 juni 1809 overleed president Casperus Frederik Schultz Pesser. Mr. Caspar Jamez trad sindsdien als fungerend-president op. De Landdrost stelde op 9 juni de griffier tijdelijk tot mede-lid van de Vierschaar aan. Hij mocht zijn stem uitbrengen in halsstraffelijke zaken, wanneer volgens art. 12 van het reglement zeven stemmen vereist waren, en in andere zaken, indien twee leden absent waren.¹⁹

De bezoldiging van de aan de Hoge Vierschaar verbonden ambtenaren.

In opdracht van het Departementaal Bestuur van 5 mei 1803 gaf de drossaard op wat, voor zover hem bekend, de inkomsten van zijn voorganger waren geweest: f 2.180.-. van de stad Breda en f 2.993.10.- van het Land. Daarnaast reclameerde hij tenminste f 1.200.-. voor een advocaat en een procureur, terwijl hij ook een vaste klerk moest bezoldigen. Hij vestigde ook de aandacht op het feit, dat de drossaard vroeger een zeer aanzienlijke som genoot uit de civiele breuken.²⁰

Het Bestuur stelde op 13 maart 1804 de jaarlijkse tractementen als volgt vast:

de drossaard	f 3.050.-.
de president	„ 350.-.
ieder lid	„ 275.-.
de griffier, klerkengeld en schrijfbehoeften	
inbegrepen	„ 900.-.
de onderschout	„ 500.-.
de bode	„ 250.-.
de concierge	„ 50.-.

de cipier	„	208.-.-.
de zes dienaren der justitie, ieder	„	200.-.-.

terwijl de scherprechter het gewone tractement kreeg.

Van het tractement van de drossaard werd f 2.200.-.-. ten laste van het district gebracht. Als schout civiel van Breda kreeg hij f 350.-.-. van de stad terwijl aan hem provisoir als schout civiel van Teteringen het vroegere tractement van de drossaard uitbetaald zou worden. De f 500.-.-. die de onderschout ontving werden gelijkelijk over stad en district verdeeld. Voor het gebruik van de vertrekken en de meubilering, alsmede voor vuur en licht zou door het district f 600.-.-. per jaar aan de stad betaald worden. Van de overige kosten zou de stad een vijfde en de rest van het Land van Breda vier vijfde deel betalen.

Voor zover mogelijk zou het Bestuur jaarlijks een bedrag van f 4.500.-.-. subsidiëren, de subsidie voor het tuchthuis hierbij inbegrepen.²¹ Een verzoek om verhoging der salarissen werd door het Bestuur op 5 juli 1804 van de hand gewezen.²² Bij het vaststellen der salarissen van president, leden en griffier zal ongetwijfeld rekening zijn gehouden met hun normale inkomsten. Jamez, Losecaat en Van Brakel waren practiserende advocaten, Oomen was advocaat en notaris, De Groot een practiserend medicus, Schultz Pesser, Buysen, Eeltjens, De Haan en Faes waren kooplieden. (Zie verder bijlage 1). Op de bezwaren van Van Brakel komen wij in de paragraaf over de griffier nader terug.²³

De rechtsgronden: plakkaten, reglementen en wetten.

Ingevolge art. 2 van het Reglement op het Justitiewezen van 22 maart 1803 (zie hiervoor blz. 65) viel de stad Breda met de gehele voormalige Baronie onder de jurisdictie van de Hoge Vierschaar. Hiertoe behoorden thans ook Oosterhout en Roosendaal, die onder het Ancien Régime een eigen schepenbank met criminele jurisdictie hadden gehad.

Korte tijd later, in november 1803, werd ook de wijze van procederen herzien. In feite kwam men enigszins terug op de nogal revolutionaire weg die men in 1796 was ingeslagen. In laatstgenoemd jaar was de pijnbank afgeschaft en aan verdachten, die zulks wensten, rechtsbijstand toegezegd. Wie van dit laatste recht gebruik maakte moest in een „or-

dinair crimineel proces” worden toegelaten. Dit was een procedure, die veel tijd en geld kostte, en vóór 1796 slechts in uitzonderlijke gevallen werd toegepast.

Het door het Bestuur op 15 november 1803 gearresteerde „Reglement, volgens het welke, binnen het Departement Brabant, zal worden geprocedeerd tegen Gevangenen en Crimineele Delinquenten” moest een einde maken aan de praktijk, sedert 1796 gegroeid, dat „Misdadigers, by wie zich de gegronde vrees voor straf opdeedt, den toevlugt tot eene ordinaire procedure namen, om, langs dien weg, zo al niet de welverdiende straf te ontduiken, dezelve ten minste, door langduurig draalen, eenen geruimen tijd uitgesteld te krijgen, en inmiddels, bijaldien zich daartoe gelegenheid opdeedt, te evadeeren”.

De belangrijkste voorschriften uit dit reglement (een Hollands reglement uit 1798 diende als voorbeeld en model) zijn:

- de pijnbank blijft afgeschaft;
- een verdachte mag niet tot het afleggen van een bekentenis gedwongen worden. Wel, en dat is nieuw, zijn dwangmiddelen geoorloofd als een verdachte weigert antwoord te geven;
- alleen als een verdachte ontkent én er reden is om aan de waarde van het aangedragen bewijsmateriaal te twijfelen zal hij/zij tot een ordinair proces mogen worden toegelaten;
- in andere gevallen dient de (snellere) criminele wijze van procederen, die van oudsher gebruikelijk is geweest, te worden gevolgd met dien verstande, dat een ontkennende verdachte tegen wie voldoende bewijs gevonden is om de officier toe te staan een criminele eis te doen, recht heeft op rechtsbijstand.

Ten aanzien van landlopers kende men nog steeds geen pardon. Het laatste, 18e artikel luidt dan ook: „De stijl en manier van procederen tegen vagebonden en landloopers, als daarin bij dit reglement geen verandering gemaakt zijnde, zal provisioneel blijven geobserveerd, zo als dezelve bij de publicatien van de Representanten van het Volk van Bataafsche Brabant van den 22en Maart en 12en December 1796 is bepaald”.²⁴

Wat het laatste artikel precies inhield werd door de griffier aan de

Vierschaar uiteengezet, toen deze over twee landloopsters een vonnis moest vellen.²⁵ De Plakkaten van de Representanten van het Volk van Bataafsch Brabant van 22 maart en 12 december 1796 hielden disposities in tegen alle vreemdelingen zonder een behoorlijke pas of zonder wettige redenen voor hun aanwezigheid. Tegen hen kon zonder figuur van proces geprocedeerd worden. Bij violatie van bannissement, waartoe zij in eerste instantie veroordeeld werden, moesten zij publiekelijk geseld worden. Ten aanzien van de berechting van vagebonden, die zich aan huisbraken en diefstallen hadden schuldig gemaakt, waren de plakkaaten van de voormalige Staten-Generaal uit 1738 en 1775 gerenoveerd. Kortom: de vierschaar velde haar vonnis in dergelijke gevallen aan de hand van de stukken, zonder de gedaagden tot enig defensie te admitteren.²⁶

Op 25 maart 1805 werd de Staatsregeling van het Bataafse Volk gepubliceerd. Ten aanzien van de strafrechtspleging werd onder meer het volgende bepaald:

art. 72 – het misdrijf van de veroordeelde moet in het criminele vonnis worden vermeld, zulks op poene van nulliteit.

art. 73 – alle vonnissen moeten in het openbaar worden uitgesproken. Verbeurdverklaringen van goederen is nooit toegestaan.

art. 74 – de manier van procederen voor alle hoven, vierscharen en banken wordt door de wet bepaald.²⁷

Met ingang van 1 augustus 1805 werden de bestaande Departementale Besturen ontbonden en vingen de nieuwe besturen hun werkzaamheden aan overeenkomstig een nieuw Algemeen Reglement.

Van de bepalingen met betrekking tot de rechterlijke macht in het departement waren de belangrijkste:

art. 52 – de gerechtshoven en rechtbanken blijven bij provisie op de tegenwoordige voet doorwerken.

art. 53 – de openbare aanklager bij het gerechtshof wordt aangesteld door de raadpensionaris.

De nieuwe artikelen 55, 58 en 59 bleven gelijk aan resp. de artikelen 74, 72 en 73 van de Staatsregeling van 25 maart 1805.²⁸

Op 5 juni 1806 werd Lodewijk Napoleon te Parijs tot Koning van Holland uitgeroepen. De rechterlijke instellingen, zoals deze bij de constitutie van 1805 waren vastgesteld, bleven ongewijzigd.

Op 14 juli 1806 werden de instructies voor de Directeur-Generaal voor Justitie en Politie van het Koninkrijk Holland vastgesteld. De voornaamste bepalingen waren:

art. 1 – hij zal de volstreckte onafhankelijkheid van de rechterlijke macht onderhouden.

art. 5 – niemand mag tot enige straf gevangen en veroordeeld worden, zonder dat hij daarvan onderricht wordt.

art. 6 – hij zal waken voor de gezondheid (der gevangenen) en het onderhoud der gevangenen; bekend moeten zijn met de misdaden der gevangenen en de behandeling, die zij in de gevangenen ondergaan; er voor zorgen, dat niemand een kapitale straf ondergaat zonder dat hij, voor de executie van het vonnis, gelegenheid heeft gekregen bij hem een verzoek tot gratie in te dienen.²⁹

De Constitutie voor het Koninkrijk Holland werd 7 augustus 1806 te Metz gearresteerd. Wat de artikelen met betrekking tot de Rechterlijke Macht betrof zo werden wel de nummers gewijzigd, doch de inhoud bleef dezelfde.³⁰

De Wet over het Bestuur in de Departementen kwam op 13 april 1807 tot stand. Hierbij werd het Rijk in tien departementen verdeeld - Brabant was het tiende - de departementen in kwartieren en deze weer in gemeenten. Aan het hoofd van een departement werd een door de koning te benoemen landdrost geplaatst, die terzijde werd gestaan door assessoren en een secretaris generaal. In de kwartieren had hij drosten onder zich waarbij hij zelf drost kon zijn van het kwartier, waarin de hoofdplaats was gelegen. De landdrost was in het bijzonder belast met het toezicht op de politie en op de richtige uitvoering van alle wetten en bevelen binnen zijn departement. Alle wetten, decreten, etc. moesten aan hem geadresseerd worden terwijl alle besluiten op zijn naam werden uitgevaardigd. De drosten hadden, onder supervisie van de landdrost, het toezicht op de politie en het oppertoezicht over het bestuur van alle gemeenten in hun kwartier.³¹

Tot landdrost van Brabant werd mr. Paulus Emanuel de la Court

(1770-1848) door de koning benoemd. Assessoren werden J. A. Creyghton, P. C. van Ghert, mr. J. van Heurn, mr. G. de Jong, J. Linssen de Jonge en mr. A. J. J. H. Verheijen.

Het Landdrostambt van Brabant werd verdeeld in drie kwartieren, t.w.:

het eerste kwartier met de hoofdplaats Eindhoven: drost werd J. C. G. van der Bruggen van Crooy;

het tweede kwartier met de hoofdplaats 's-Hertogenbosch met F. X. Verheijen als drost;

het derde kwartier met de hoofdplaats Breda. In dit kwartier lagen 55 gemeenten.³² Bij K.B. van 11 april 1808, nr. 13, werd J. J. Havermans als drost van het derde kwartier aangesteld.³³ Uit hoofde van ziekte en ouderdom van Havermans werd door de Landdrost op 11 augustus 1809 F. X. Verheijen uit 's-Hertogenbosch met deze functie belast. Deze vestigde zich niet in Breda maar in Bergen op Zoom.³⁴

Bij K.B. van 31 december 1808 werd bepaald, dat het Crimineel Wetboek onmiddellijk na middernacht van 31 januari 1809 kracht van wet zou hebben. Alle andere rechten, plakkatens, publicaties, ordonnantiën, reglementen, enz., zouden bij invoering van het nieuwe wetboek zijn afgeschaft.³⁵

De drossaard.

Ingevolge art. 14 van het Reglement op het Justitiewezen was Johannes Josephus Havermans (1738-1813)³⁶ door het Departementaal Bestuur aangesteld als openbaar aanklager bij de Criminele Rechtbank te Breda met de titel van drossaard. Hij was tevens schout civiel voor de stad Breda. Als drossaard moest hij in de voormalige Baronie alle misdaden en overtredingen vervolgen voor zover hierop lijfstraffen, ban, confinement of infaam verklaring waren gesteld, als schout civiel behandelde hij alle ander zaken doch alleen in de stad Breda.

De belangrijkste bepalingen van de op 22 maart 1803 uitgevaardigde „Instructie voor de respectieve zes Crimineele Officieren in Brabant” waren:

1. Het doen en (door schouten civiel) laten doen van alle arrestaties, visitaties, informaties en schouwingen.

3. Na verkregen informatie, dat iemand in flagrante delicto of op verdenking van een misdaad of overtreding is aangehouden zal hij daarvan kennis geven aan de criminele rechtbank en daaraan een verzoek richten tot Decreet van Apprehensie, continuatie van het gedane civiele arrest, het overbrengen van de gearresteerde naar Breda en na bekomen beschikking verder procederen naar de wetten van het land en de tot dan toe gebruikelijke gewoonten.

4. De Procureur-Generaal van het Departement op de hoogte houden van alle moorden, manslagen, huisbraken, brandstichtingen en berovingen op de heerbanen.³⁷

Met betrekking tot het 1e art. bepaalde het Bestuur op 6 juni 1804 op verzoek van de drossaard, dat

a. wanneer de drossaard bij het doen van visitatiën, inspecties, e.d. de hulp van commissarissen nodig had hij deze kon requireren uit leden van de Hoge Vierschaar, het Gemeentebestuur of de civiele Rechtbank;

b. geen pleidooien gehouden noch vonnissen uitgesproken of uitgevoerd mochten worden voordat de drossaard de bank behoorlijk had gespannen^{37a};

c. de drossaard vrij zou zijn om, na zich te hebben gemeld, in de vergadering van de vierschaar te compareren om bepaalde mededelingen te doen.³⁸

Evenals onder het Ancien Régime had de drossaard nog steeds het recht om te composeren. In de thans te behandelen periode wendde de requestant zich tot de Vierschaar, deelde het delict mede waaraan hij/zij zich had schuldig gemaakt en verzocht te mogen composeren. Deze requesten moesten ingevolge een besluit van de Hoge Vierschaar van 17 september 1803 worden ondertekend door een procureur, die voor de vierschaar postuleerde, en door hem ter griffie worden gedeponereerd.³⁹ Het request werd dan in handen van de drossaard gesteld. In de ruim 8 jaar, dat de Hoge Vierschaar zitting hield, werden slechts zeven van deze verzoeken ingediend, waarvan er zes werden ingewilligd. De feiten waarop zij betrekking hadden waren:

- in beschonken toestand tijdens een handgemeen iemand in het gelaat gekwetst.
- hoewel gehuwd, in concubinaat levend en een kind verwekt.
- verdacht van in beschonken toestand een gerechtsdienaar mishandeld te hebben.
- iemand met een mes een verwonding toegebracht.
- in beschonken toestand een soldaat een stoot gegeven waarna deze in het water is gevallen.

Daarnaast wendden ouders die bij geruchten hadden vernomen, dat hun zoon de stad had verlaten omdat hij bij een mishandeling betrokken zou zijn, zich bij voorbaat tot de Vierschaar.⁴⁰

Wilde de drossaard een aangegeven of gepleegd delict onderzoeken, resp. tot vervolging van de verdachte overgaan, dan moest hij, evenals zijn voorgangers onder het Ancien Régime, voor iedere hiermede verband houdende actie de toestemming van de vierschaar vragen.⁴¹ Havermans was echter geen jurist en had, in tegenstelling tot de president en enkele leden van de vierschaar, geen crimineel rechterlijke ervaring. Hij werd dan ook wel eens door de vierschaar op de vingers getikt indien hij, naar hun mening, te autoritair optrad. Dat zo'n verwijt niet altijd gerechtvaardigd was moge uit het volgende blijken.

De doodslag op Cipier Grotenboer en zijn vrouw, die wij als „de zaak Loües” afzonderlijk behandelen, werd 's avonds tussen negen uur en half tien ontdekt. De volgende morgen vernam de vierschaar eerst via allerlei geruchten wat er was gebeurd, voordat men door de drossaard werd gerequireerd om te assisteren bij de visitatie van de dode lichamen. Men was zeer ontstemd over zijn handelwijze: met voorbijgaan van iedere orde van rechtspleging had hij de voorafgaande avond het onderzoek op eigen autoriteit verricht!⁴² Zij vorderden dan ook een rapport terzake van het door hem verrichte na het ontdekken van de manslagen in de avond van de Tweede Pinksterdag, 10 juni 1805. Het rapport toont ons inziens aan, dat de drossaard de zaak niet alleen alleszins bekwaam heeft aangepakt maar vooral, dat hij in deze niet anders kon dan buiten de vierschaar om handelen. Omgezet in hedendaags Nederlands luidde zijn verhaal als volgt.

Als gebruikelijk 's avonds om negen uur thuis komend heb ik, na mijn avondkleed aangetrokken en slaapmuts opgezet te hebben, met mijn familie gesoupeerd. Onder het eten deelde een van mijn bedienden mij mede, dat de bij mij inwonende justitiedienaar naar de gevangentoren was geroepen, daar er enkele gedetineerden waren ontsnapt. Een kwartier later, tegen half tien, kwam de zoon van de cipier mij vertellen, dat zijn Vader en Moeder waren vermoord. Gekleed zoals ik was sprong ik onmiddellijk van tafel, stuurde iemand naar de onderschout, en ging zelf direct naar de gevangenis. Daar trof ik alles in rep en roer aan. Een deur, die anders nooit gesloten was, heb ik door een smid met geweld laten openbreken, daar de sleutels niet gevonden konden worden. Dit alles duurde een uur. Intussen bood een commandant van de gendarmes aan om de moordenaars te vervolgen, daar men toen reeds de zonen van Jean le Boul (dit was de valse naam waaronder Severain Loües in Breda leefde) ervan verdacht hun vader te hebben bevrijd. Ik gaf deze commandant een justitiedienaar (die de familie van Jean le Boul kende) te paard mee met opdracht naar Meersel, Meer en Hoogstraten te rijden. De onderschout stuurde ik naar de commandant van de constabels (Hendrik en Jan, de zonen van de zich noemende Jean le Boul) met opdracht hem (de onderschout) enige manschappen mee te geven ten einde hen (de constabels) op te sporen en na te gaan of zij soms bloed aan handen of kleding hadden. De onderschout rapporteerde omstreeks half twaalf, dat zij niet te vinden waren. Daarna is hij naar het huis van Jean le Boul gegaan, doch moest daar constateren, dat niemand thuis was. Hieruit maakte ik op, dat het hele gezin zich buiten de stad had begeven. Ik stuurde toen de onderschout met een justitiedienaar naar de plaatselijke majoor Menetray om hem te verzoeken de Ginnekenpoort te openen en met de opdracht naar de president van het gemeentebestuur van Ginneken te gaan, zodat deze spoedig bericht kon zenden naar Baarle, Alphen en Gilze. De onderschout zelf moest daarna naar Chaam gaan en overal bevel geven om wachten uit te zetten, om iedere passant aan te houden en te controleren.

Na dit alles geregeld te hebben gaf ik twee daar aanwezige artsen en chirurgijns opdracht tot visitatie. Hierbij waren ook de president van het gemeentebestuur, Verlegh, en Langlois aanwezig, die beiden al op

de gevangentoren waren toen ik er aankwam. Zij ontboden ook secretaris Oukoop. Na het verrichten van de visitaties heb ik alles, dat mij ook maar enigszins van belang voorkwam, opgeborgen en door de secretaris laten verzegelen. Toen heb ik opdracht gegeven de lijken naar de burgerkamer te brengen en te ontkleden en die kamer af te sluiten en er niemand meer in te laten.

Toen ik tussen een en half twee weer thuis kwam heb ik, na eerst een kopje thee gedronken te hebben, een verslag van het gebeurde voor het Departementaal Bestuur opgesteld, waarna ik tegen drie uur in de morgen ben gaan slapen.

Tegen half zes ben ik weer opgestaan, heb toen verschillende brieven geschreven en die per postwagen aan de schouten civiel in de omliggende plaatsen toegezonden. Na ook dit afgehandeld te hebben heb ik tegen acht uur een justitiedienaar naar de president van de vierschaar gestuurd om verslag uit te brengen van het gebeurde en van de visitaties. Ik heb daarbij aangeboden om een tweede visitatie te laten verrichten, hetgeen dan ook die morgen tegen tien uur is gebeurd.

Tegen half elf moest ik aanwezig zijn bij het verpachten van de molens. Daar heb ik toen de signalementen van de verdachten op papier gezet om overal heen te kunnen sturen. Alvorens het stuk te laten drukken heb ik griffier Van Brakel opgezocht, doch deze weigerde niet alleen het na te kijken doch wenste er ook met geen woord over te spreken. Overigens heb ik het ook nodig gevonden die ochtend om half tien een koerier te paard via Dongen naar Den Bosch te sturen. Deze koerier heeft, toen hij woensdagmiddag terugkwam, mij bericht, dat de gevluchten ongeveer drie uur voor hij in Vucht kwam, vandaar waren vertrokken, hetgeen hij ook aan de plaatselijke schout civiel en aan de Hoogschout van Den Bosch heeft gemeld.⁴³

Bij besluit van de Landdrost van Brabant werd Havermans op 25 september 1807 op instigatie van de Koning in de bediening van zijn ambt gesuspendeerd. De president van de vierschaar werd gelast om tot nader order als drossaard te fungeren.⁴⁴ Wat was er gebeurd?

Op last van de Minister van Justitie van Frankrijk had een officier

zie verder blz. 80

Alzo op Maandag, zynde geweest den *roden* deezer Maand Juny, des avonds tusſchen agt en negen uren, de Perſoonen van *Johannes Grootenboer*, Cipier op den Gevangen-Tooren, binnen de Stad *Breda*, en deſzelfs Huisvrouw *Cornelia Donkers*, op eene zeer moordadige wyze van het leven zyn beroofd; en uit alle de omſtandigheden, welke by dat enorm fait zyn bevonden plaats te hebben gehad, gebleeken is, dat niemand anders voor de Daders daar van gehouden kunnen worden, dan de Perſoon van *Jean le Boul*, alias *Servain Severyn*, gebooren te Moinin, in het Luxemburgſche, oud circa vyftig Jaaren, rond van aangezicht, lang vyf voeten en drie duimen, hebbende rond gefneeden hair, eenigſints grys, de Franſche Taal ſpreekende, en een weinig doof, dewelke op dat tydſtip uit zyne Gevangenis is ontvlucht; — voords een Vrouwsperſoon, oud circa twintig Jaaren, lang omtrent vyf voeten, bruin van vel en zwaar gefchonden van de Kinderziekte, zynde de Dochter van voornoemden *Jan le Boul* en Zuster van de beide volgenden — *Hendrik le Boul*, oud vyfentwintig Jaaren, geboortig van Maaſtricht, lang vyf voeten en agt duimen, hebbende donker bruin hair en oogen, rond van wezen en een weinig van de Kinderziekte gefchonden, zynde Schoenmaker van Ambacht — en *Jean Frans Louis*, oud twintig Jaaren, geboortig van Bul, in de Meyerye van den Bosch, lang vyf voeten, vyf duimen en een ſtreek, bruin van hair en oogen, lang van wezen en bloozend van couleur, Kleedermaker van Ambacht, beide Zoonen van den meergenoemden *Jean le Boul*, en laatſt gediend hebbende onder de Artillerie van de Bezettinge derzelve Stad. —

ZOO IS 'T, dat de Drosfaerd der Stad en Lande van *Breda*, met voorkennis van de Hooge Vierſchaar derzelve Stad en Lande, van wegens het Departementaal Beftuur van Braband, en op derzelve ſpeciale Authorifatie, by decze uitlooft eene Præmie van twee honderd Zilveren Ducatons, aan die geen, welke de voorchreeve Perſoon of Perſoonen zoodanig zullen ontdekken en aangeeven, dat zy in handen van de Juſtitie geraken, en van het Fait worden overtuigt — Zullende de Naam van den Aanbrenger, des begeerende, worden gefecreteert.

J. J. H A V E R M A N S,
Drosfaerd der Stad en Lande van Breda.

BREDA den 11 Juny 1805.

Den DROSSAERD over den Stad en Lande van BREDA.

aan

Op den 10 Juny 1805, des avonds circa half 9 uren, zyn den Cipier van den Gevangen Tooren Johannes Grootenboer, binnen Breda, benevens zyne Huisvrouw vermoord; De Persoonen hier onder genoemd, zyn verdagt aan deze gruweldaad medepligtig te zyn, en dus word UEd. verzogt alles mogelyk aan te wenden, om de Daders in handen der Justitie over te brengen, en verzoekt den Ondergeteekende, zoo spoedig doenlyk, van het aanhouden derzelyven kennis te hebben, ten einde zoo als gebruikelyk is te reclameeren; en teekend zig

UwL. Dw. Dienaar

J. G. Auerma

S I G N A L E M E N T E N.

Jean le Boel, gebooren te Moinin, oud circa 50 jaaren, rond van aangezigt, lang 5 voet 3 duim, rond hair, wat grys, de Franche Taal sprekende en eeniglynt doof; dezen is ten tyde dezer Moorden uit zyn Gevangenis ontvlugt.

Een Vrouwsperfoon circa 20 jaaren oud, lang circa 5 voet, bruin van vel en zwaar gefchonden van pokken, zynde de Dogter van *Jan le Boel*, en Zuster van *Hendrik le Boel* en *Jan Francis Louis*.

Hendrik Leboel, oud 25 jaaren, geboortig van Maastricht, lang 5 voet 8 duim, Ambacht Schoenmaker, donker bruin hair en oogen, rond van weezen en een weinig van de Kinderziekte gefchonden.

E. E. P R O B S T I N G.

Capt. Commdr.

Jan Frans Louis, oud 20 jaaren, geboortig van Buil, in de Meyery van den Bosch, lang 5 voet 5 duim 1 streek, Ambacht Kleermaker, bruin hair en oogen, lang van weezen en bloozent van couleur.

E. E. P R O B S T I N G.

Capt. Commdr.

GA Breda, Archief Hoge Vierschaar Inv. nr. 30.
(afmeting van het origineel: 14 x 26 cm)

der gendarmes, Ravier geheten, zich naar Antwerpen begeven. Zijn opdracht luidde dat hij, buiten de plaatselijk autoriteiten om, over moest gaan tot arrestatie van wijnkoper J. E. Floren uit Breda en zijn broer uit Bergen op Zoom, alsmede de gebroeders Van der Schrik uit de laatste plaats, om hen vervolgens naar Parijs over te brengen. In Bergen op Zoom waren hierbij drossaard N. van Cuijlenborgh, in Breda Havermans en burgemeester G. van Rheenen (om niet nader vermelde redenen) aanwezig geweest, zonder dat zij de arrestatie hadden kunnen beletten. Allen werden gesuspendeerd met opdracht zich binnen drie dagen te verantwoorden. Dit is kennelijk op bevredigende wijze geschied zodat de Koning de suspensies op 5 oktober 1807 weer kon opheffen. Wel werden door de met het Ministerie van Justitie belaste Staatsraad Cambier orders uitgevaardigd hoe in de toekomst tegen dergelijk onwettig optreden gehandeld moest worden.⁴⁵

Bij K.B. van 13 oktober 1807 werd bepaald dat drossaards en soortgelijke ambtenaren voortaan de titel van baljuw zouden voeren.⁴⁶ Toen baljuw Havermans tot kwartierdrosch was aangesteld kwam bij K.B. van 13 juli 1808, nr. 42, de benoeming van mr. Carolus Johannes Felix van den Heuvel als zijn opvolger af. Diezelfde dag legde deze in handen van de Minister van Justitie, Van Manen, de eed af.⁴⁷ Van den Heuvel was wèl jurist. Bovendien had hij de nodige ervaring opgedaan gedurende de meer dan vijf jaar, dat hij lid was geweest van de Hoge Vierschaar te 's-Hertogenbosch. Uit de stukken krijgen wij dan ook de indruk, dat de samenwerking tussen de Vierschaar en hem prettiger is geweest, dan met Havermans.

De griffier.

Evenals president en leden van de Vierschaar werd de griffier, mr. Willem Eliza van Brakel, op 19 april 1803 door de drossaard op het stadhuis beëdigd. Zijn uit 16 artikelen bestaande en van 13 maart 1804 daterende instructie spreekt voor zich.⁴⁸ Het belangrijkste was zonder meer de bepaling, dat hij op alle bij de Vierschaar voorgebrachte verzoeken om provisie van justitie, remonstrantiën, eisen en conclusies door of vanwege de drossaard gedaan, schriftelijk en gemotiveerd van prae-

advies moest dienen. Uit deze stukken leren wij Van Brakel kennen als een werkzaam en bewaam, maar vooral fijnzinnig en humaan jurist. Zelfs rekening houdende met het feit, dat door de Vierschaar betrekkelijk weinig strafzaken werden behandeld vraagt men zich toch af hoe hij, gezien zijn beperkte mankracht (die hij zelf moest engageren en betalen) en outillage (alles moest met de hand worden geschreven) alles heeft kunnen afhandelen. De door de drossaard aangevoerde bewijsstukken werden gewetensvol en zorgvuldig op hun merites onderzocht zoals later zal blijken uit „De zaak Louës” en een zedendelict (op blz. 106). De verdachten hebben in hem altijd een goed verdediger van hun rechten gevonden. Zijn latere benoeming tot president van de Rechtbank van Eerste Aanleg lijkt dan ook een voortreffelijke keus.

Wat zijn instructie verder betreft vermoeden wij - de stukken zijn in deze niet volledig - dat in het oorspronkelijke concept heeft gestaan, dat de griffier zich niet voor meer dagen buiten de stad mocht begeven. Van Brakel, die zijn inkomsten als griffier onvoldoende achtte, wilde zijn praktijk als advocaat aanhouden, hetgeen hem gezien de gewraakte bepaling niet wel mogelijk was. Hij heeft in het ontwerp de door hem noodzakelijk geachte wijzigingen aangebracht, iets waarmede president en leden van de vierschaar accoord zijn gegaan.⁴⁹

Bij K.B. van 31 maart 1810 werd bekend gemaakt, dat daar (onder meer) het Departement van Brabant aan Frankrijk was afgestaan, de inwoners, al dan niet ambtenaren, van hun eed aan koning Lodewijk waren ontslagen. De Landdrost gelastte daarna op 9 april 1810 alle autoriteiten om hun ambtsbezigheden te blijven vervullen.⁵⁰

Na de annexatie van het Koninkrijk Holland door het Franse Keizerrijk was Breda de hoofdplaats geworden van het nieuw gecreëerde Arrondissement van Breda, dat deel ging uitmaken van het reeds bestaande Departement der Twee-Nethen. Bij keizerlijk Besluit van 5 mei 1810 was Pierre François Baptiste Rombeaut Peppe tot onder-prefect benoemd.⁵¹ Op 13 juli deelde hij de Vierschaar mede, dat deze in opdracht van de Minister van Justitie de 16e dier maand in zijn handen de eed van gehoorzaamheid aan de Constitutie van het Keizerrijk en de eed van trouw aan de Keizer moesten afleggen.⁵² Door ziekte of anderszins heeft Van Brakel niet aan deze opdracht voldaan. Diezelfde dag kreeg

hij dan ook een brief waarin hem werd medegedeeld, dat hij geen publieke functies, meer in het bijzonder die van griffier van de Hoge Vierschaar, mocht vervullen totdat hij de eed had afgelegd.⁵³ Aan de Vierschaar werd medegedeeld, dat de functie van griffier tot nader order door het jongste lid moest worden waargenomen. Hiervoor werd Eeltjens aangewezen.⁵⁴ Het conflict werd snel bijgelegd en 26 juli kon Peppe de Vierschaar dan ook mededelen, dat Van Brakel de verlangde eden had afgelegd.⁵⁵

De rechtspraak door de Hoge Vierschaar.

Zoals uit art. 2 van het hiervoor genoemde Reglement op het Justitiewezen blijkt voerde de Hoge Vierschaar de hoge jurisdictie over de gehele Baronie. Dat betekende, dat alle misdaden en overtredingen waarop volgens de bestaande wetten lijfstraffen, ban, confinement of infaam verklaringen waren gesteld, door haar berecht moesten worden. Daarnaast behandelde zij alle zaken welke Havermans in zijn kwaliteit als schout civiel van de stad aanbracht. Buiten de stad Breda werden, zoals gezegd, deze andere zaken behandeld door de schouten civiel, die bij gemeentelijke rechtambten waren aangesteld. Het Departement Brabant was daartoe in de volgende schoutambten en rechtbanken verdeeld:

1. Breda en bij provisie Teteringen;
2. Oosterhout;
3. Dongen;
4. Baarle (gemeenten Baarle en Alphen);
5. Chaam;
6. Gilze (Gilze en Rijen);
7. Ginneken (Ginneken en Bavel);
8. de Haage;
9. Etten (Etten, Leur en Sprundel);
10. Roosendaal (Roosendaal en Nispen);
11. Zundert (Zundert en Wernhout);
12. Rijsbergen, en
13. Terheijden. ⁵⁶

Dit impliceert, dat door het wegvallen van „de kleine misdaad” ten platte lande - die onder het Ancien Régime wel door de schepenbank van Breda werden behandeld - het aantal door de vierschaar gevelde vonnissen betrekkelijk gering is. Wij krijgen voor vonnissen, delinquenten, delicten en straffen het volgende overzicht:

jaar:	vonnissen:	Interlocutoire vonnissen:
1803 - 20 mei	9	1
1804	9	1
1805	16	
1806	8	2
1807	13	
1808	11	
1809	11	
1810	14	
1811 - 8 juni	7	
	—	—
	98	4

Delinquenten:

jaar - mannen	(waarvan minderjarig)	- vrouwen	(waarvan minderjarig)
1803 8	3	1	1
1804 5		4	1
1805 13	1	6	4
1806 7	3	1	
1807 7	1	6	2
1808 8		3	2
1809 9		2	
1810 12	2	2	
1811 6		1	
	—	—	—
75	(10)	26	(10)

<i>delicten:</i>	
aanranden	5
bedreigen	2
beledigen van een ambtenaar in functie	1
brandbrieven schrijven en leggen	4
diefstal, enkelvoudige	37
medeplichtig aan —	4
- met braak	2
meervoudige	6
meervoudige - met braak	8
heling	2
huisvredebreuk	3
infractie bannissement	4
mishandelen	10
oplichten	3
reizen zonder pas	2
uitbreken na arrest	2
vagebonderen en bedelen	13
valsheid in geschrifte	6
verstoren van de openbare orde	2
verzet bij arrestatie	2
verzet tegen ambtenaren	2
vilipendie van justitie	1
zedendelicten:	
incest	1
ontuchtig leven (in concubinaat)	9
ontucht bedrijven met jonge meisjes	1
sodomie	1
verkrachting	3
	<hr/>
	136
	<hr/>

vonnissen:

bannissement:

1 jaar Stad en Lande	5	
2 –	3	
4 –	1	
6 –	15	
10 –	3	
11 –	1	
12 –	6	
14 –	2	
25 –	2	
30 –	4	
eeuwig	7	49
2 jaar Stad Breda en jurisdictie (Teteringen en Oosterhout)		1
10 jaar Departement Brabant	4	
12 –	2	
15 –	1	
25 –	2	
eeuwig	17	26
10 jaar Brabant en Holland		1
eeuwig Koninkrijk Holland		5

tuchthuis:

1 jaar	4	
2 –	5	
3 –	1	
4 –	2	
6 –	8	
8 –	2	
10 –	7	
12 –	4	
20 –	9	
25 –	1	
30 –	2	
50 –	4	49

binnenkamers kastijden	1	
geselen	7	
geselen en brandmerken	3	
met een strop om de hals aan de galg vastmaken, geselen en brandmerken	4	
met roeden omhangen tentoonstellen	2	
met roeden omhangen aan de paal van de galg vastgebonden tentoon- stellen	1	
overbrengen naar Oosterhout en aldaar aan de kaak stellen	1	
8 dagen water en brood op de gevangentoren	2	
14 –	2	
14 dagen gevangentoren, waarvan de laatste drie dagen op water en brood	1	
eis niet ontvankelijk verklaard	2	57

Geseponeerde zaken.

Niet alle door de drossaard aangebrachte zaken leidden tot een vonnis. Door de beide officieren werden in ruim 8 jaar tijd totaal 184 zaken aan de vierschaar voorgelegd. Hiervan werden er uiteindelijk 86 geseponeerd. Statistisch geven deze het volgende beeld:

verdachten:

mannen	115
waarvan minderjarig: 16	
vrouwen	17
	—
	132
	==

aantal *remonstranties* (= requesten van de drossaard aan de Hoge Vierschaar) met betrekking tot zaken die niet tot een vonnis hebben geleid:

1803 – 11
 1804 – 13
 1805 – 23
 1806 – 19
 1807 – 25
 1808 – 12
 1809 – 18
 1810 – 13
 1811 – 16

150

---

waarop appointementen van de Hoge Vierschaar:

ingewilligd, eventueel met een aanvulling, resp. hoofdzakelijk ingewilligd:	77
gedeeltelijk ingewilligd:	25
afgewezen, geheel dan wel hoofdzakelijk:	32
geen appointement:	12
niet competent verklaard:	4

150

---

*delicten, genoemd in deze remonstranties
van de drossaard:*

aanranden	3
bedelen	1
beroven	1
brandbrieven schrijven en leggen	1
brandstichten	1
diefstal	41
diefstal met braak	4
huisvredebreuk	7
landlopen	1
manslag	2
mishandelen	20

mishandelen, resp. verzet tegen, bedreigen en beledigen van een ambtenaar	8
moord	2
muitelij	2
ontvluchten uit gevangenis	1
straatschenden, aanbrengen van vernielingen	24
uitgeven van valse munten	1
valsheid in geschrifte	3
vechtpartijen	3
verduisteren	2
wisselruiterij	1
zedendelicten:	
echtbreuk/overspel	4
incest	2
prostitutie	4
verkrachten	1
	<hr/>
	140
	<hr/> <hr/>

Bij het bewerken van het archief van de Rechtbank van Eerste Aanleg (1811-1838) zijn wij deze ten tijde van de Hoge Vierschaar geseponeerde zaken niet meer tegengekomen.⁵⁸

De vraag mag natuurlijk gesteld worden waarom alle aangebrachte zaken niet tot een vonnis hebben geleid? Om twee redenen hebben wij niet naar een antwoord gezocht. In criminalibus geldt het als een axioma, dat alleen de aanklager, de rechter-commissaris, de advocaat en de rechtbank over een strafzaak kunnen oordelen. Alleen zij kennen alle stukken, hebben de zaak van begin tot eind gevolgd, maar vooral: hebben zich een indruk kunnen vormen van de verdachte. Maar zelfs als het wel mogelijk was een verantwoord onderzoek in te stellen dan zou de daaraan gependende tijd in geen verhouding staan tot het resultaat. Na het doorwerken van het archief van de schepenbank en van de in dit artikel behandelde twee criminele rechtbanken krijgen wij de indruk dat de rechtspraak van een milder gehalte was dan onder het Ancien Régime

en dat veel zaken, die door de Vierschaar zijn geseponeerd, in vorige eeuwen ongetwijfeld tot een vonnis geleid zouden hebben.

In één geval hebben wij echter wel getracht ons een oordeel te vormen. Het betrof een zaak, een „cause célèbre”, die destijds de gemeederen in het kleinsteedse Breda danig moet hebben beroerd, die de samenwerking in de vierschaar aan een zware proef heeft onderworpen en die, naast de verdachten, ook haar slachtoffers heeft gevonden in de gelederen der rechters. Wij doelen op

*De zaak Louës.*⁵⁹

Op Tweede Pinksterdag, 10 juni 1805, werd de op de gevangentoren van Breda gedetineerde Severain Louës door zijn kinderen, Hendrik, Jean François en Jeanne Marie, uit zijn cel bevrijd. Volgens het hiervoor uitgewerkte plan zouden de cipier en zijn vrouw worden vastgebonden waarbij zij een bal in de mond zouden krijgen, zodat zij geen alarm zouden kunnen slaan. Waar zij echter tegenstribbelden werden zij met messen afgemaakt.

Rond half tien 's avonds verlieten de misdadigers in groepjes de stad en kwamen bij het café De Keeten onder Oosterhout weer bijeen. Hier wachtten de vrouw van Severain, Maria Catharina Coenen, die de stad reeds op zaterdag voor Pinksteren had verlaten, en de van Jean François grvida zijnde Elisabeth Bartens, hen op. Vervolgens vluchtten zij over Vught en Middelrode in de richting van Nijmegen in de hoop zo naar Pruisen te kunnen ontkomen.

Na ongeveer een half uur werd de dubbele doodslag ontdekt. De aan de Hoge Vierschaar verbonden drossaard kwam onmiddellijk in actie. Diezelfde nacht werden naar alle richtingen koeriers gezonden. Nadat het vermoeden was gerezen, dat het hier een bevrijdingsactie van Severain Louër betrof en toen was gebleken, dat van het gezin zich niemand meer in Breda bevond werden de volgende dag hun signalementen verspreid. Dit had tot gevolg dat de drossaard al spoedig bericht kreeg, dat allen de 14e en 15e juni onder Grave en Nijmegen waren gearresteerd. Nadat de gevangenen aan hem waren overgeleverd kon de drossaard hen in de namiddag van de 19e in Breda detineren:

de mannen in de Militaire Geweldiger, de vrouwen op de gevangentoren.

De 20e begon de drossaard met de preparatoire verhoren. Buiten de griffier waren hierbij steeds twee leden van de vierschaar, Pieter Josephus de Haan en Arnoldus de Raaff, als commissarissen aanwezig. Van 26 juni tot 28 november 1805 werden de gedetineerden op artikelen (lijsten met van te voren geprepareerde vragen) verhoord en met elkaar geconfronteerd. Hierbij legden zij allen een volledige bekentenis af.

Op 3 november 1805, hoewel na die datum Severain nog eenmaal aan een verhoor werd onderworpen, diende de drossaard van criminele eis en conclusie. Voor Severain en Hendrik vroeg hij de doodstraf door de strop, voor Jan door middel van het rad. Tegen Maria en haar dochter eiste hij dertig jaar tuchthuis, voor de laatste voorafgegaan door geseling.

Als gebruikelijk voorzag de griffier deze eisen van een pre-advies. Met de tegen Severain en Hendrik geëiste straffen kon hij zich verenigen. Hij was echter van mening, dat, waar moord niet bewezen kon worden en het hier dus om doodslag ging, Jan niet tot het rad veroordeeld kon worden. Hij achtte een straf, waarbij hem, achterover op een kruis gebonden, met een bijl het hoofd zou worden afgeslagen waarna dit op een pin tentoongesteld moest worden, beter op zijn plaats. Ook moest voor alle drie bepaald worden, dat hun dode lichamen buiten de stad op een daartoe geschikte plaats zouden worden begraven. Ook tegen de geseling van Jeanne Marie had hij bezwaren en voerde hiervoor diverse verzachtende omstandigheden aan. Beide vrouwen konden echter tot een confinement veroordeeld worden.

Hoewel zij op de gevangentoren gedetineerd bleef waar haar dochter Cornelia Henrica werd geboren,^{59a} was men aan een proces tegen Elisabeth Bartens niet toegekomen, daar zo goed als niets tegen haar ingebracht kon worden.

Door ziekte van de president kon de vierschaar de zaak pas op 2 december 1805 in behandeling nemen. Het lid mr. Hendrik Oomen liet zich toen als rechter excuseren. Als reden voerde hij aan dat, naar zijn mening, bepaalde zaken, die van invloed zouden kunnen zijn op het vonnis, niet in de stukken voorkwamen. Uit de van hem terzake gevorderde memorie bleek, dat er op 6 en 7 augustus 1805 verregaande on-

behoorlijkheden en mishandelingen hadden plaats gehad bij het verhoor van Hendrik en Jan Louès door twee rechter-commissarissen.

Naar aanleiding van de tegen hen uitgebrachte beschuldigingen rapporteerden deze heren - de commissarissen De Raaff en De Haan - dat de beide broers, in plaats van behoorlijk op de hun gestelde vragen te antwoorden, onder elkaar in een voor hen onverstaanbaar Waals dialect gesprekken hadden gevoerd. Hierop hadden zij hen door een gerechtsdienaar enige stokslagen laten toebrengen. Aan de rechtszekerheid was hierdoor geen enkele schade toegebracht, daar allen niet alleen hun eigen aandeel in de misdaad maar ook het aandeel der anderen volledig hadden bekend. Desondanks persisteerde Oomen bij zijn weigering om aan de behandeling van de zaak deel te nemen. In feite spitste de zaak zich toe op de vraag hoe het justitiële apparaat in moordzaken waar getuigen ontbraken duidelijkheid moest brengen, nu de pijnbank met de intrede van de Franse overheersers in ons land van het toneel was verdwenen.

Volgens art. 12 van het Reglement van Orde voor de Hoge Vierschaar van 13 maart 1803 moesten misdaden, waarop wettelijk de doodstraf was gesteld, door het voltallige college behandeld worden. Op 19 december 1805 wendde de Vierschaar zich dus tot het Departementaal Bestuur van Brabant en vroeg om advies. Na ruggespraak met het Departementaal Gerechtshof van Brabant gelastte het Bestuur op 11 februari 1806 de Vierschaar, dat onmiddellijk met de behandeling van de zaak moest worden begonnen en dat te dien einde alle leden moesten worden opgeroepen. Mocht mr. Oomen na convocatie niet komen opdagen dan moest hiervan onmiddellijk bericht gezonden worden aan het Bestuur en aan het Gerechtshof ten einde tegen hem de noodzakelijke stappen te ondernemen. Ook toen bleef Oomen weigeren, zodat het Bestuur er op 27 februari mee accoord ging, dat de Vierschaar de zaak met de resterende zes leden zou afhandelen.

Inmiddels was het Departementaal Gerechtshof te Breda zich met de zaak gaan bemoeien. Begin januari 1806 vroeg dit college de Vierschaar alle processtukken Louès aan haar over te dragen. Dit verzoek werd, na een eerste weigering, na enkele dagen herhaald, waarbij gewezen werd op de ondergeschiktheid van de Vierschaar aan het Hof en bij niet voldoen aan de opdracht, met ernstige maatregelen werd bedreigd.

De Vierschaar reageerde fel op dit verzoek. De beoordeling van haar rechterlijke verrichtingen was niet aan het Hof opgedragen. Noch de instructie van de Vierschaar, noch de Staatsregeling bevatten hieromtrent bepalingen. Als criminele rechters over Stad en Lande van Breda hadden de leden van de Vierschaar dezelfde rechten als vroeger aan president en schepenen waren toebedeeld en oefenden zij hetzelfde gezag uit. Hun vonnissen waren niet aan provocatie of hoger beroep onderworpen en in een recent geval had het Hof onlangs zelf verklaard, dat de Vierschaar aan het Hof geen rekenschap van haar handelingen verschuldigd was. Bovendien: er was nog geen vonnis geveld!

Om de zaak niet op de spits te drijven stelde het Gerechtshof voor, dat twee raden van het Hof de zaak met twee commissarissen van de Vierschaar zouden bespreken. Dit gebeurde en bij die gelegenheid stelden de commissarissen de raden op hun verzoek enkele stukken met betrekking tot de zaak ter hand.

Toen nu het Departementaal Bestuur, na de nieuwe weigering van Oomen, de Vierschaar opdroeg de zaak onmiddellijk met zes leden af te handelen, vroeg zij deze stukken aan het Hof terug. Dit college weigerde op zijn beurt tot tweemaal toe. Op 8 maart 1806 zag de Vierschaar zich derhalve gedwongen de zaak opnieuw aan het Bestuur voor te leggen.

Inmiddels was deze affaire bij geruchten doorgedrongen tot de Procureur-Generaal bij het Nationaal Hoog Gerechtshof in Den Haag. Hij vroeg op 13 maart 1806 het Haagse Hof om toestemming de zaak te mogen onderzoeken, welk verzoek op 22 april werd ingewilligd. Drie dagen later gelastte het Hoog Gerechtshof de Vierschaar de behandeling van de zaak Louës tot nadere dispositie aan te houden, daar zich hierbij excessen zouden hebben voorgedaan. In verband met dit hernieuwde uitstel stelde de Vierschaar het Departementaal Gerechtshof aansprakelijk voor alle financiële gevolgen.

Ook in Den Haag traineerde de zaak. Eerst nadat een nieuwe Procureur-Generaal was aangesteld verzocht deze op 19 augustus 1806 om provisie van justitie contra De Haan en De Raaff, welke hem op 23 september door het Hoog Gerechtshof werd verleend. Op 11 oktober werden beiden tegen 3 november extra ordinair gedagvaard. Toen zij dit

aan de Vierschaar mededeelden besloot deze op 13 november hen niet meer ter vergadering te convoceren, totdat zij van de tegen hen ingebrachte beschuldigingen waren ontlast. De constitutie vereiste namelijk, dat alleen een stemgerechtigd burger het ambt van rechter kon vervullen, doch zij, die bij rechterlijk decreet in staat van beschuldiging waren gesteld, waren van dit stemrecht uitgesloten.

Het Hoog Gerechtshof gelastte op 12 december 1806 de Vierschaar alle processtukken Loües aan het Departementaal Gerechtshof over te dragen. Hieraan werd na aanvankelijk protest en na hernieuwde lastgeving op 26 januari 1807 voldaan.

Op 11 februari 1807 verklaarde het Nationaal Hoog Gerechtshof, dat De Haan en De Raaff in strijd hadden gehandeld met de wetten op de rechterlijke organisatie, dat zij hun bevoegdheden als rechters hadden overtreden en in hun plicht te kort waren geschoten. In het vonnis werd ieder van hen een boete van f 100.-.-. opgelegd en bepaald, dat zij zich nooit meer aan iets dergelijks schuldig mochten maken.⁶⁰

De Haan werd op 23 april 1807 weer tot de vergadering van de Hoge Vierschaar toegelaten. De Raaff deelde desgevraagd mede, dat zijn voortdurende absentie geweten moest worden aan een „constitutionele indispositie”. 28 december 1807 liet de Landdrost de Vierschaar weten, dat De Raaff eervol als lid van de Vierschaar was ontslagen.

Inmiddels had het Departementaal Gerechtshof in Breda processtukken en gedetineerden van de Hoge Vierschaar overgenomen. Op 5 februari 1807 liet de Procureur-Generaal in presentie van het voltallige college van het Departementaal Gerechtshof aan de drie vrouwelijke verdachten de hen door de Vierschaar afgenomen verhoren voorlezen. Zij verklaarden hier niets aan toe te voegen te hebben.

Een week later werd Jan Loües verhoord. Al spoedig moest men hiermee ophouden, daar hij op alle vragen met betrekking tot de doodslagen ontkennend antwoordde. Bij verdere verhoren tussen 4 maart en 3 april gaf hij gewillig en waarheidsgetrouw alle gewenste inlichtingen over zijn verleden, doch zodra de doodslagen ter sprake kwamen ontkende hij alles. Hij vertelde de PG en de beide radencommissarissen uitvoerig, hoe men hem op 7 augustus 1805 180 stokslagen had gegeven. Toen had men zijn broer Hendrik binnen gebracht, die de vorige dag

na 150 stokslagen door de knieën was gegaan. Deze raadde hem aan maar te gaan bekennen.

Waar Severain de Nederlandse taal niet machtig was, werden de hem door de Vierschaar afgenomen verhoren door een aan het hof verbonden beëdigde vertaler in het Frans vertaald. Op 26 februari 1807 werden deze hem voorgelezen. De president van het Hof vroeg hem daarna in het Frans of hij hieraan iets toe te voegen had. Severain antwoordde hierop, dat men hem tot de bekentenissen had gedwongen door hem te slaan en vijf weken lang met een hand aan een voet in de ijzers vast te zetten.

Hendrik werd 5 maart aan een eerste verhoor onderworpen, doch ook hier hield men halverwege op. Ook hij beweerde volkomen onschuldig te zijn aan alles wat met de doodslag te maken had. Tussen 13 maart en 3 april werd hij uitvoerig verhoord. Hij was evenals Jan uiterst mededeelzaam wat de gebeurtenissen uit zijn vroeger leven betrof en gaf een nog uitvoeriger relaas van de op 6 augustus 1805 ondergane mishandelingen en bedreigingen. Ook hij volhardde in zijn ontkenningen.

Op 6 en 7 juli 1807 diende de PG zijn voordrachten in met betrekking tot de drie mannen, Marie Catherine en Jeanne Marie. In deze voordrachten zette hij uiteen op welke wettelijke gronden hij gerechtigd was de procedure te voeren en om welke redenen het Nationaal Hoog Gerechtshof deze zaak aan de Hoge Vierschaar had ontnomen en aan het Departementaal Gerechtshof had overgedragen. Wat de verdachten betrof wuifde hij de bezwaren, die Severain na het voorlezen van de verhoren had gemaakt, als „eenige niets beduidende gezegdes” weg. Hij somde de vele misdaden op, waaraan Severain zich in de loop der jaren had schuldig gemaakt alsmede diens aandeel in de doodslagen. Hetzelfde gold voor Marie Catherine en Jeanne Marie. Na de stukken overgelegd te hebben vroeg hij toestemming om op hun bekentenissen recht te mogen vragen en van criminele eis en conclusie te mogen dienen.

De PG had van Hendrik en Jan geen bekentenissen kunnen los krijgen. Zij beweerden deze voor de Vierschaar alleen onder geweld en bedreigingen te hebben afgelegd. Een zorgvuldig vergelijk van de tijdens de verhoren voor de Vierschaar afgelegde verklaringen met de antwoorden, gegeven op de vragen voor het Hof, had echter aan het licht ge-

bracht dat zij, hoewel daartoe door stokslagen gedwongen, voor de Vierschaar wel degelijk de waarheid hadden gezegd. Vooral tijdens hun verhoor voor de Vierschaar op 11 oktober 1805 - dus meer dan twee maanden na het geïncrimineerde verhoor van begin augustus - hadden zij feiten verteld, die hun nooit bekend hadden kunnen zijn, als zij daaraan niet schuldig waren geweest, daar zij de enigen waren, die van deze feiten op de hoogte konden zijn. Bovendien waren beiden door getuigen herkend, zowel toen zij de gevangentoren binnengingen als toen zij die verlieten. Naar de mening van de PG waren Hendrik en Jan er achter gekomen, welke moeilijkheden bij de procesvoering waren ontstaan, doordat zij op 6 en 7 augustus 1805 tijdens hun verhoor waren geslagen, reden waarom zij op hun bekentenissen voor de Vierschaar waren teruggekomen en nu alles ontkenden. Na overlegging van alle stukken vroeg hij toestemming om in een extraordinair proces op convictie tegen de gedetineerden recht te mogen vragen en diensengevolge van criminele eis en conclusie te mogen dienen.

In zijn ongedateerde eisen vroeg de PG, dat Severain en Hendrik gestraft zouden worden „met de koorde, dat er de dood na volgt”. Tegen Jean François eiste hij, dat deze, op een kruis gebonden, levend geradbraakt en hem vervolgens met een bijl het hoofd afgehakt zou worden. Voor Marie Catherine en Jeanne Marie vroeg hij een confinement van resp. 10 en 50 jaar, voor de laatste verzwaaard met een geseling.

Conform de eis wees het hof 13 november 1807 vonnis tegen Severain, Hendrik, Marie en Jeanne Marie, welk vonnis de 20e werd geresumeerd en gearresteerd.⁶¹ Ingevolge het koninklijk decreet van 21 februari 1807 (zie pag. 101) wendden Severain en Hendrik zich op 5 december 1807 met een verzoek om gratie tot de koning. Deze requesten werden de 24e door het Departementaal Gerechtshof doorgezonden naar de Minister van Justitie, die deze op zijn beurt de 29e voor consideratiën en advies aan het Nationaal Hoog Gerechtshof voorlegde. Dit Hof zond op 3 maart 1808 alle stukken naar de koning met een eenparig advies de verzoeken van de hand te wijzen. Acht dagen later werd het Departementaal Gerechtshof van de afwijzing op de hoogte gesteld.⁶²

De vonnissen werden 29 maart 1808 gepronuntieerd en geëxecuteerd, waarna Severain en Hendrik op het kerkhof achter de St. Joost-

kapel werden begraven.⁶³ Marie en haar dochter bleven in de gevangentoren. Aan Jeanne Marie werd even later een remissie van straf van 30 jaar verleend. Elisabeth Bartens werd zonder opgaaf van redenen op 18 maart door het Hof uit haar arrest ontslagen.

Zoals uit het bovenstaande blijkt is tegen Jan geen vonnis gewezen en werd er door hem geen verzoek om gratie ingediend. De verklaring hiervoor is, dat hij inmiddels in de gevangenis was overleden.

Hoe moeilijk het is een vonnis te beoordelen blijkt wel uit het bovenstaande geval. Wij hebben over deze zaak alles gelezen wat er te lezen viel en wat is onze conclusie?

De drie mannen hadden zich in ongeveer gelijke mate schuldig gemaakt aan doodslag. De uitbraak, die hieraan ten gronde lag, vond plaats op instigatie van vader Severain. De oudste zoon Hendrik had alle plannen ontworpen en voorbereid, terwijl de jongste zoon Jan eigenlijk alleen maar een meelopertje was. De griffier concludeerde in zijn preadvies aan de Vierschaar terecht, dat waar moord niet bewezen kon worden, hier sprake was van doodslag, een delict waarvoor een delinquent niet tot het rad veroordeeld mocht worden.

De bijkomende delicten hebben naar onze ervaring bij het bepalen van de strafmaat nauwelijks een rol gespeeld. Als die toch enig gewicht in de weegschaal hadden gelegd, dan stond Severain met een fraaie serie met geweld gepaard gaande huisbraken gedurende een reeks van jaren er gekleurd op. De zonen konden slechts op drie deserties bogen. Toch werden Severain en Hendrik „slechts” tot de strop veroordeeld, terwijl tegen Jan zowel door de drossaard van de Vierschaar als door de PG van het Gerechtshof werd geëist, dat hij geradbraakt zou worden. Voor ons een onbegrijpelijk verschil in strafmaat.

Ook de strafmaat voor de beide vrouwen lijkt buiten proporties. De schuld van de jonge Jeanne, waarvoor Van Brakel terecht de nodige verzachtende omstandigheden had kunnen opsommen, bestond uit het binnenloodsen van haar broers in de gevangenis. Waar zij vier maal daags haar vader eten en drinken kwam brengen, de cipier haar zelfs had toegestaan, dat zij hem dit eigenhandig door het luikje in de celdeur mocht overhandigen was zij op de gevangentoren min of meer kind aan

huis. Haar moeder, die de stad tijdig had verlaten, kon alleen voorwetenschap worden aangewreven. Dat allen werd verweten de justitie te hebben willen misleiden door bij de preparatoire verhoren een pak leugens te verkopen, mag hun nauwelijks als een verzwarende omstandigheid zijn aangerekend.

Wij nemen dan ook aan, dat bij de overwegingen, die tot de vonnissen hebben geleid, andere factoren van doorslaggevende betekenis zijn geweest, overwegingen, die niet in het vonnis genoemd konden worden, doch die voor deze hoge heren ongetwijfeld iets te maken hebben gehad met wat men in Brabant de „ponteneur” noemt. Niet direct een basis om tot een goed afgewogen oordeel over vonnissen en geseponeerde zaken te komen.

Requesten aan de Vierschaar.

Buiten de drossaard, die zich per remonstrantie tot de Vierschaar wendde, konden ook de gedetineerden, hun familieleden of anderen requesten indienen. In de behandelde periode gebeurde dit 62 maal. Hiervan hadden er 57 betrekking op strafzaken terwijl de andere 5 over financiële zaken handelden. Rekening houdende met het feit, dat sommige verzoeken eerst voor advies naar de drossaard of naar de commissarissen van het tuchthuis werden gestuurd, geven deze 57 requesten het volgende beeld:

in handen van de drossaard gesteld		14
in handen van de commissarissen van het tuchthuis gesteld		3
verzoek om te mogen componeren		7
toegestaan	6	
geen dispositie	1	
verzoek om remissie van straftijd		13
toegestaan	7	
afgewezen	2	
geen dispositie	4	
verzoek om getuigenverhoor		6
toegestaan	6	

niet op strafzaak betrekking hebbend		6
verzoek tot vrije toegang tot gedetineerde		2
toegestaan	2	
verzoek om uit arrest ontslagen te worden		5
toegestaan	1	
afgewezen	2	
geen dispositie	2	
verzoek om arrestant te mogen bezoeken		1
afgewezen	1	
verzoek om afschrift van vonnis		1
geen dispositie	1	
verzoek om een curator ad lites		1
toegestaan	1	
verzoek om vrijstelling van zegels		1
toegestaan	1	
verzoek om over in beslag genomen goederen		
te mogen beschikken		2
geen dispositie	2	
verzoek om bij pleidooi afwezig te mogen zijn		1
geen dispositie	1	
verzoek om verbetering van de omstandigheden		
in de gevangenis		1
afgewezen	1	
verzoek om een gearresteerde op kosten van		
zijn familie te mogen confineren		1
geen dispositie	1	

64

Hoger beroep.

Gebaseerd op de algemeen geldende regel „confessus non appellat” was het tijdens de Republiek niet mogelijk van vonnissen in halsstrafelijke zaken in beroep te gaan.⁶⁵ Hoe lag dit bij de Vierschaar?

Op 2 mei 1803 werden twee mannen op de Heistraat onder Teteringen door Cornelis van Meer aangerand en verwond. De drossaard spande deswege een week later een geding tegen hem aan. Vermoedelijk

(de stukken ontbreken) heeft de verdachte hier exceptie declinatoire (onbevoegde rechter) aangevoerd, welk middel bij interlocutoir vonnis van 3 december 1803 door de Vierschaar werd verworpen.⁶⁶ Hierop wendde Van Meer zich per request tot het Departementaal Gerechtshof met verzoek om een pro Deo mandaat in cas van appel. De Vierschaar voerde daarentegen op 30 december 1803 allerlei argumenten aan, waaruit moest blijken, dat bij vonnissen in criminele zaken geen appel mogelijk was. Het aardige is, dat zij hierbij terugging tot de tijd van Hertog Jan III die in 1350 het Land van Breda aan Jan van Polanen verkocht en daarbij onder meer schrijft:

„Voerd soe gheven Wi hem, ende willen, wat dat sine scepenen ofte sine manne, van vonnessen wisen zeelen, dat dat nieman en sal moghen beroepen vore negheenen anderen Rechtere ofte Wisere”.⁶⁷

Dit standpunt van de Vierschaar werd bevestigd door art. 20 van haar Reglement van 13 maart 1804 (zie pag. 67). Verdere gegevens over deze zaak ontbreken.

Nu was het na het afschaffen in 1796 van de tortuur niet altijd alleen maar een kwestie van veroordelen „op bekentenis” doch ook „op overtuiging”. Het gebeurde in de zaak Louës zal niet een op zichzelf staand feit zijn geweest. Vandaar het Reglement van 15 november 1803 (zie pag. 70) waarin uiterst nauwkeurig werd beschreven hoe rechters moesten handelen indien een verdachte niet wenste te bekennen.

Appel tijdens de Franse bezetting.

Op 26 april 1810 werd een keizerlijk decreet afgekondigd waarbij in art. 19 werd bepaald, dat in de aan Frankrijk afgestane gebieden - voor wat onder meer het Departement Brabant betreft was dat op 16 maart 1810 gebeurd - in criminele zaken geappelleerd moest worden voor het Voorlopig Tribunaal van Antwerpen, terwijl dit in correctionele gevallen voor het Criminele Hof van Antwerpen moest geschieden.⁶⁸ Dit verschil hield verband met de in 1810 ingevoerde Code Pénal (Wetboek van Strafrecht). Hierin werd onderscheid gemaakt tussen een „crime” (misdad) die crimineel, en een „délit” (wanbedrijf) dat correctioneel werd berecht.

Van het instellen van appèl kennen wij een, nogal navrant, geval. De jood Nathan Salomon was op 4 juli 1810 door de Vierschaar wegens vagebonderen en meervoudige diefstal tot 6 jaar tuchthuis en 6 jaar ban veroordeeld.⁶⁹ Deze ging hiervan op 9 juli in appèl.⁷⁰ Toen het Voorlopig Tribunaal hem op 19 oktober 1810 tot geseling en drie jaar tuchthuis veroordeelde gaf de Vierschaar de baljuw opdracht zich nader te informeren terzake van de uitvoering van dit vonnis.⁷¹ Per kerende post werd hem door de PG bij „la Cour de Justice Criminelle du Département des Deux Nêthes” in een sarcastisch briefje meegedeeld, dat de Vierschaar het vonnis helemaal volgens eigen gebruiken in haar eigen land mocht executeren.⁷²

Doordat de maatschappij de lijfstraffen steeds meer als onmenselijk ging beschouwen, werd de vernedering daarvan natuurlijk groter. Dat in tegenstelling tot vroeger de lijfstraffen niet zo gemakkelijk meer aanvaard werden blijkt ook uit het verzoek van Bernardus Grassellie. Deze 53-jarige klerenkoper was op 17 februari 1809 wegens aanzetten tot en medeplichtigheid aan meervoudige diefstal met braak en heling veroordeeld om geseseld en gebrandmerkt te worden, gevolgd door 30 jaar tuchthuis. Hij verzocht om een langere detentie in plaats van de toegedachte lijfstraffen, hetgeen gezien zijn leeftijd geen onredelijk verzoek lijkt. Door de Minister van Justitie werd echter afwijzend beschikt.⁷³

Remissie en gratie.

Wij zagen al (pag. 97) dat door de Vierschaar van de dertien tot haar gerichte verzoeken om remissie van de straf er zeven werden ingewilligd, vide onderstaand overzicht:

veroordeeld op:	tot tuchthuis:	remissie verleend op:	remissie van:	%
3- 9-1788	25 jaar	24- 9-1803	10 jaar	40
27- 7-1798	8 jaar	5-12-1804	1 jr. 8 m.	20
6- 9-1775	30 jaar	14- 3-1805	10 jr. 6 m.	35
21- 7-1791	25 jaar	16- 4-1807	9 jr. 3 m.	37
8-10-1803	4 jaar	23- 4-1807	5½ maand	11
16- 6-1798	12 jaar	25- 5-1807	3 jr. 1 m.	26
21- 3-1800	12 jaar	23- 6-1808	7 jr. 9. m.	65

Onder koning Lodewijk werd de gratieverlening krachtig aangepakt. Decreten en besluiten volgden elkaar in snel tempo op. Bij Staatsbesluit van 28 maart 1806, nr. 51, werd aan Servaes van de Graaf opgedragen rapport uit te brengen inzake behandeling, verzorging en verpleging van de gevangenen in de tucht- en werkhuisen en gevangenissen in het Departement Brabant.⁷⁴ Bij decreet van 17 juli 1806 werd de executie van alle doodvonnissen opgeschort.⁷⁵

De Minister van Justitie en Politie maakte bij missive van 13 augustus 1806, nr. 14, bekend, dat geen vonnissen geëxecuteerd mochten worden alvorens duidelijk was gebleken, dat hij het hem toegezonden vonnis had ontvangen. Verder mocht niemand een capitale straf ondergaan alvorens hem de gelegenheid was geboden bij de koning een verzoek om gratie in te dienen.⁷⁶ Hij voegde hier met zijn missive van 31 januari 1807, nr. 33, aan toe, dat hem niet alleen bericht van een geslagen vonnis gezonden moest worden doch ook een afschrift daarvan, zodat hij zelf kon beoordelen of het vonnis geëxecuteerd kon worden, dan wel of de veroordeelde eerst de gelegenheid moest krijgen gratie te vragen.⁷⁷

Bij koninklijk decreet van 21 februari 1807, nr. 3, werd onder meer bepaald, dat

art. 1 – doodvonnissen niet geëxecuteerd mochten worden alvorens de veroordeelde de gelegenheid had gehad om gratie te verzoeken;

art. 3 – alle andere vonnissen, ook die waarbij de delinquent tot een schavotstraf was veroordeeld, onmiddellijk geëxecuteerd mochten worden. Pas daarna moest de minister van het vonnis op de hoogte gesteld worden. Mocht de veroordeelde echter eigener beweging een verzoek tot gratie willen indienen, dan moest hem daartoe de gelegenheid worden geboden, indien de rechters althans van mening waren, dat zo'n verzoek gerechtvaardigd was.⁷⁸

De met de portefeuille van justitie belaste Staatsraad J. Cambier liet op 21 juli 1807 weten, dat sommige criminele rechtbanken de gewoonte hadden om na de eis onmiddellijk het vonnis uit te spreken, zonder het misdrijf te noemen. Zodoende bleek dan niet of de veroordeelde geheel of gedeeltelijk schuldig was aan de misdaad of misdaden, zoals deze in de eis werden opgesomd, noch welke misdaden de rechter bewezen

achtte. Dit was in strijd met art. 68 van de Constitutie van het Koninkrijk, hetgeen bepaalde, dat in alle criminele vonnissen het misdrijf van de veroordeelde genoemd moest worden op straffe van nulliteit. Alle rechtbanken werd derhalve gelast om bij het extenderen van hun vonnissen waarin extra ordinair op confessie of convictie was geprocedeerd, zich aan het bepaalde in art. 68 te houden.⁷⁹

Inmiddels was, zoals te verwachten was, verwarring ontstaan naar aanleiding van het decreet van 21 februari 1807. Bepaald werd, dat van alle criminele sententiën afschriften aan de minister gezonden moesten worden.⁸⁰

De hierboven beschreven besluiten moeten wellicht beschouwd worden als een inleiding tot het grotere werk. Althans in haar missive van 22 augustus 1808, nr. 157, bepaalde het Ministerie van Justitie, dat jaarlijks tegen 25 augustus een buitengewone visitatie moest plaats vinden van alle civiele en militaire gevangenen en bewaarplaatsen, waarvan dan verslag aan de koning moest worden uitgebracht. Opgegeven moest worden:

1. welke personen om geringe misdaden waren gedetineerd en vrijgelaten zouden kunnen worden;
2. welke personen vanwege hun schulden waren gearresteerd;
3. wie verder nog gevangen zat onder opgave van hun misdaden en de redenen waarom zij niet onder sub 1 waren vermeld.⁸¹

De 28e meldde de Vierschaar aan het Departementaal Gerechtshof, dat

1. geen dusdanige personen door haar waren gedetineerd;
2. het hierin gevraagde niet op haar van toepassing was;
3. op de gevangentoren de met name genoemde personen waren gedetineerd.

De lijst werd prompt door het Gerechtshof geretourneerd met opdracht zich stipt te houden aan het opgedragene.⁸² Voor de zoveelste maal geraakten de Vierschaar en het Hof toen ten opzichte van elkaar gefirriteerd. Waar uit de volgende missive van de Vierschaar bleek, dat zij de zaak niet had begrepen, hoewel dat naar de mening van het Hof toch echt niet zo moeilijk was, werd aan de Raden Van Engelen van Strijen en Le Heu opgedragen de buitengewone visitatie op 1 september 's mor-

gens te verrichten en de aan de Vierschaar verbonden baljuw verzocht deze commissarissen te assisteren. Alle gevangenen moesten worden voorgeleid en de tegen hen ingebrachte beschuldigingen, met alle bezwarende en ontlastende bijzonderheden, moesten worden medegedeeld.⁸³

Na de invoering van het nieuwe Criminele Wetboek werd bij k.b. van 11 juni 1809, nr. 1, bepaald, dat een rapport aan de Minister van Justitie moest worden gezonden vermeldende de namen van diegenen, die voor de invoering van het nieuwe Criminele Wetboek tot gevangenisstraffen waren veroordeeld, alsmede een opgaaf van redenen en omstandigheden, welke tot die vonnissen hadden geleid. Daarnaast moest worden nagegaan of de destijds opgelegde straffen afweken van de thans volgens het Criminele Wetboek geldende. Indien verder de destijds opgelegde straffen zwaarder waren dan die, welke het Criminele Wetboek thans voorschreef, dan behoorden die straffen overeenkomstig verminderd te worden.⁸⁴

Naar aanleiding van de hierboven beschreven voorgeleiding en inspectie wilde het Gerechtshof wel eens weten wat er was gebeurd met Willem Janse Mees, die met zijn dochter Mechelina bloedschande had bedreven.⁸⁵ Dit was inderdaad een wonderlijk geval. De dochter, die door de griffier in zijn prae-advies op de eis, als imbeciel was aangemerkt, werd 15 juli 1807 tot 30 jaar tuchthuis veroordeeld, terwijl de vader 11 augustus 1807 onder handtasting uit zijn detentie werd ontslagen.⁸⁶

Wat hebben al deze activiteiten betekend voor de Bredase gedetineerden en gevangenen?

Bij k.b. van 6 juli 1808, nr. 55, werden aan een gerechtsdienaar, die bij de uitoefening van zijn beroep een Franse militair had doodgeschoten, brieven van pardon en abolitie verleend.⁸⁷

Bij k.b. van 24 januari 1809, nr. 2, werd aan Joseph Corbeels remissie van de doodstraf verleend.⁸⁸ Wegens meervoudige diefstal met braak was hij hiertoe op 13 oktober 1808 door de Vierschaar veroordeeld. 17 februari 1809 werd zijn straf omgezet in geseling, brandmerking en twintig jaar tuchthuis.⁸⁹

Het succesvolst was het resultaat van het onderzoek ingesteld na het k.b. van 11 juni 1809. Bij k.b. van 12 maart 1810 werd gehele of ge-

deeltelijke kwijtschelding van straf verleend aan:
Willem van Aken, afslag van confinement van 20 jaar;
Anthony in 't Groen, ontslag van confinement en kwijtschelding van
bannissement;
Leendert Boers, idem;
Pieternel Koen, remissie van confinement, blijft het bannissement;
Marianne Weitzel, ontslag van confinement en kwijtschelding van
bannissement;
Jacoba van den Berg, idem;
Ferdinand de Koning, remissie van confinement, blijft bannissement;
Cornelis Janssen, afslag van confinement van 4 jaar;
Antonia Zestig, ontslag van confinement, blijft bannissement;
Henry Coco, idem;
Mechelina Mees, afslag van confinement van 25 jaar;
Johannes Stoops, ontslag van confinement;
Nicolaas Buijs, afslag van confinement van 20 jaar;
Bernardus Grasselje, afslag van confinement van 10 jaar.⁹⁰

De volkomen gedebaucheerde 56-jarige Cornelis van Pelt werd in Roosendaal gearresteerd wegens het leggen en schrijven van brandbrieven. Een door zijn drie zusters in augustus 1809 ingediend verzoek om gratie⁹¹ werd bij k.b. van 12 januari 1810, nr. 3 afgewezen daar er nog geen vonnis was gevelde.⁹² Op 22 februari 1810 werd hij veroordeeld tot geseling en twintig jaar tuchthuis.⁹³ Wederom dienden de zusters een verzoek tot gratie in, waarin zij verzochten hun broer op hun kosten in een asyl te mogen onderbrengen. Het request werd ondersteund door enige medelijden verwekkende attesten van zijn slachtoffers, die hem christelijk alles vergaven en van enkele bewoners uit Roosendaal, die verklaarden, dat hij vroeger toch zo'n aardige jongen was geweest.⁹⁴ Ditmaal werd het verzoek afgewezen omdat bij k.b. van 21 februari 1807, nr. 3, was bepaald, dat een gecondemneerde zelf een verzoek tot gratie moest indienen.⁹⁵ Op 15 oktober 1810 had „Monsieur François Beijts, Baron de l'Empire, Procureur-Général en la Cour Impérial, séant à la Haye, Inspecteur Général de l'Université Impérial pour les Facultés de Droit, Chancelier de la troisième Cohorte de la Légion d'Honneur” een request ten gunste van Van Pelt ontvangen. Hoewel was bepaald,

dat bij de rechtspraak de Nederlandse taal gebezigd zou worden, vroeg hij om een franse vertaling van het vonnis.⁹⁶ Van zo'n figuur kon duidelijk niet verwacht worden, dat hij zijn eigen taal zou gaan lezen. Hoe dit drama is afgelopen is ons niet bekend.

Er zijn na 12 maart 1810 nog meer remissies verleend. De procedure daarvan is ons niet bekend. Uit de administratie van het „Maison d'Arret *dit* Gevangentoren” blijkt dat tussen 23 oktober 1810 en 10 december 1813 ook de volgende gedetineerden kwijtschelding van straf hebben gekregen, t.w.:

Pieterrella Pieterse, remissie van 30 jaar;
Anna Bacelis, remissie van 30 jaar;
Arend van der Veen, remissie van 10 jaar;
Jeanne Marie Loùes, remissie van 30 jaar;
Bernardus Grassellie, remissie van 10 jaar.⁹⁷

Enkele aantekeningen bij de behartiging van de rechten van gedetineerden en gevangenen en hun behandeling.

De hedendaagse onderzoeker van documenten uit de vorige eeuw vraagt zich wel eens af wat de bedoeling was van de soms zeer wijdlopijge uiteenzettingen, die praktisch zonder interpunctie het ene vel na het andere vullen. Het is dan een verademing te constateren, dat onze voorouders uit die tijd er vaak ook geen raad mee wisten.

Bij geheim k.b. van 22 juni 1808 werd aan de rechtbanken het model van een pas toegezonden, welke verstrekt moest worden aan personen, die een crimineel vonnis hadden ondergaan en het Rijk moesten verlaten.⁹⁸ Precies een maand later werd dit k.b. gevolgd door een nieuw, ook al geheim: het was echt niet de bedoeling van het eerste k.b., om nu maar iedereen, die geconfineerd was, te ontslaan. Nee, het besluit was alleen van toepassing op hen, wier confinement was verstreken en die ten gevolge van een hun opgelegd bannissement het land moesten verlaten.⁹⁹ Gelukkig dat er bij het Departementaal Gerechtshof een paar knappe koppen zaten. Die konden tenminste op 14 augustus 1808 bekend maken, dat het niet de bedoeling was - zoals thans veelvuldig geschiedde - om nu maar iedereen uit het koninkrijk te verbannen. Men

moest zich bij het opleggen van een bannissement houden aan de wet.¹⁰⁰

Op 21 september 1809 bepaalde de Vierschaar dat iedere eerste maandag van de maand de dienstdoende commissarissen zich in het tuchthuis van de toestand van de gevangenen op de hoogte moesten stellen.¹⁰¹

K.b. van 20 november 1809, nr. 4, schreef voor, dat iedere ter dood veroordeelde niet alleen in de gevangenis door een geestelijke van zijn eigen gezindheid moest worden bijgestaan maar ook, dat diezelfde geestelijke in het lokaal, waar de veroordeelde zich voor het betreden van de gerechtsplaats bevond, een solemneel gebed moest zeggen.¹⁰²

Op 13 maart 1810 maakte het Departementaal Gerechtshof bekend, dat bij vonnissen waarbij bannissement werd opgelegd, nog veel de clause „zonder daarin te mogen wederkeren, op poene van zwaarder straf” werd gebruikt. Dit was in strijd met art. 54 van het Crimineel Wetboek. De gewraakte clause mocht niet meer gebruikt worden en moest vervangen worden door bijvoorbeeld „op poene van nadere straf” of iets dergelijks.¹⁰³

Wij schreven al dat de gedetineerden in griffier Van Brakel een goed verdediger van hun belangen troffen. Hiervan nog een aardig voorbeeld. In zijn prae-advies van 1 juni 1811 in de zaak contra Anthony van Gastel en zijn dochter Anna Maria terzake van incest schrijft Van Brakel, dat het hem was opgevallen, dat de verstandelijke vermogens van de dochter zwak waren. Volgens art. 22 van het Wetboek van het Koninkrijk Holland moest dan door de rechter worden nagegaan in hoeverre de imbeciliteit zich uitstrekte. Bij art. 329 van de Hollandse wetgeving was namelijk bepaald, dat het onderhavige delict gestraft moest worden met geselen, gevangenis en bannissement en bij art. 333 van de Code Pénal zelfs met eeuwige dwangarbeid. Door het voorgestelde onderzoek zou de schuld van de dochter kunnen verminderen en die van de vader overeenkomstig verzwaaard worden. Ten einde de rechter in staat te stellen de zaak behoorlijk te kunnen beoordelen beval hij een onderzoek door deskundigen aan, in dit geval door doctor Ingenhousz en chirurgijn Van Mens.¹⁰⁴ Door de Vierschaar is in deze zaak geen vonnis meer geveld.

Tot slot nog iets over de behandeling van de Loësen. Toen de drossaard 20 juni 1805 met zijn gevangenen in Breda terugkeerde kwam het tot ongeregelheden. Hoewel daartoe voldoende geïnstrueerd had de onder-majoor Menetray onvoldoende maatregelen genomen. De straten waren niet goed afgezet zodat de toegang tot de gevangnissen niet vrij was gebleven. De provisoir door de drossaard tot cipier aangestelde Ary Grotenboer, zoon van de vermoorde cipier, en de justitiedienaren Kunheim en Diepenbach hadden het voor de gevangentoren samengestroomde volk tegen betaling in de gelegenheid gesteld de gevangen genomen vrouwen te komen bekijken. De voor de wanordelijkheden mede verantwoordelijke onderschout werd aangezegd, dat hij een volgend jaar voor een jaar en zes weken zou worden gesuspendeerd. Ary mocht zijn vader niet opvolgen en moest het geld afdragen ten behoeve van de armen van de stad.¹⁰⁵ En de mannen in de Militaire Geweldiger? Toen de Kapitein Geweldiger, Melchior Joseph Dieudonné,¹⁰⁶ zijn declaratie van kosten van detentie, welke totaal f 1347-16-8. beliep, indiende, paraisseerden hierop posten als: negen halve flessen rode wijn, door de medicinae doctores voorgeschreven, ad f 4-10.-. en tabak en snuif, verstrekt in opdracht van de drossaard en commissarissen, ad f 32.-.¹⁰⁷

De advocatuur.

22 mei 1805 zag de Vierschaar zich genoodzaakt aan het Departementaal Bestuur te melden, dat de advocaten mrs. G. B. Heppers, S. B. Jantzon en L. Ingenhousz weigerden de verdediging van de hun toegevoegde gevangenen op zich te nemen (zie verder Bijlage 2). Ingenhousz had zijn admissie aan het gemeentebestuur teruggegeven, Jantzon weigerde zonder meer en Heppers, die wel de hem toegevoegde cliënt had aangenomen, weigerde de twee prodeanen van zijn collegae eveneens te verdedigen.¹⁰⁸

Nadat het Bestuur het rapport, door de Commissie van Justitie en Instructie ingevolge haar resolutie van 28 mei 1805, nr. 19, opgemaakt, had bestudeerd werd op 1 augustus met betrekking tot de Bredase advocatuur onder meer besloten:

- a. advocaten binnen dit departement mogen niet meer practiseren tenzij zij van het Departementaal Gerechtshof admissie hebben bekomen;
- b. alle advocaten, die binnen het district van Stad en Lande van Breda, of voor het Departementaal Gerechtshof hun praktijk uitoefenen en binnen de stad Breda wonen, zijn verplicht om, wanneer zij daartoe door de Hoge Vierschaar worden opgeroepen, het patrocinium van arme criminele gevangenen of delinquenten op zich te nemen;
- c. indien een advocaat weigert aan de oproep van de Hoge Vierschaar gehoor te geven, dan zal hem de uitoefening van zijn beroep binnen dit district worden ontzegd;
- d. zodra de redenen van verschoning van een advocaat door de Hoge Vierschaar zijn verworpen en de advocaat blijft weigeren, moet daarvan aan het Bestuur kennis worden gegeven, opdat het nodige verricht kan worden om de admissie in te trekken;
- e. het honorarium voor de verdediging van iedere toegevoegde cliënt zal f 20.-- bedragen.¹⁰⁹

De laatste zitting van de Hoge Vierschaar werd 8 juni 1811 gehouden, waarna zij moest plaats maken voor de Rechtbank van Eerste Aanleg.¹¹⁰

Epiloog.

Het resultaat van onze studie overziend concluderen wij dat dat zij een nogal sterke diversiteit ademt: opsommingen en overzichten enerzijds, uitvoerige case-studies anderzijds. Dit is echter het gevolg van het feit, dat alleen het archief van de behandelde criminele rechtbanken werd onderzocht hetgeen dan automatisch resulteert in een deelstudie, die wellicht later in groter verband ingepast kan worden. Als de lezer bepaalde onderwerpen graag wat verder uitgewerkt had gezien dan vindt hij deze onderzoeker aan zijn zijde. De beschikbare gegevens per onderdeel varieerden echter aanmerkelijk en bepaalden derhalve het resultaat.

Wij hebben getracht de mens achter de documenten te ontdekken. Het hierin bereikte is ook voor onszelf weinig bevredigend. Wij noemden

Van Brakel reeds, die door zijn vele geschriften en vooral zijn praeadvies als een redelijk mens overkomt. Na hem moeten wij - *bien étonné* - Severain Loûes en zijn zonen noemen. Wij hebben natuurlijk de enorme hoeveelheid persoonlijke gegevens, welke ons uit de verhoren bekend zijn, niet in de paragraaf over „de zaak Loûes” kunnen verwerken. Severain was ongetwijfeld een gehard misdadiger, een al oudere man zonder enige trots, een egoïst vol medelijden met zichzelf, die alleen maar klaagt over het vermeende onrecht dat hem wordt aangedaan. Van zijn om de haverklap deserterende zonen was Hendrik de kwade genius, maar beiden hadden tenminste lef. Men kan zich hun plezier voorstellen als zij, in een onverstaanbaar Waals dialect grollen makend, hun onderzoekers het bloed onder de nagels uitzuigen. De prijs die zij er voor moesten betalen was echter hoog. Het was uitsluitend De Raaff, die opdracht gaf tot de ranselpartij, waar De Haan zich zonder protest bij neerlegde. De Raaff moet trouwens toch een driftig heerschap zijn geweest. Bij onze studie over de Rechtbank van Eerste Aanleg, hebben wij hem al twee keer voor het hekje zien verschijnen.

Wat te denken van de houding van mr. Oomen uit juridisch en collegiaal oogpunt? De zaak Loûes was juridisch volkomen rond. Zijn weigering om aan de verdere behandeling deel te nemen was wellicht in de toenmalige omstandigheden de enige effectieve manier om te protesteren tegen de toegepaste folteringen. Als „verlicht” jong jurist zal hij zich geërgerd hebben aan de onwettige handelwijze van de oud-koloniaal De Raaff, die in Demarary ambtenaar van de West-Indische Compagnie was geweest.

De collegialiteit in het college moet ver te zoeken zijn geweest terwijl ook de verstandhouding met de Raden van het Hof geen aanleiding geeft tot hoogdravende beschouwingen. Overigens was dit allemaal nog maar kinderspel vergeleken bij de affaire Hoppenbrouwers¹¹¹ die zich tussen 1821 en 1843 bij de Rechtbank van Eerste Aanleg afspeelde. De vraag rijst dan ook in hoeverre de verdachten de dupe zijn geworden van deze animositeit. In de zaak contra Jean François Loûes was dat naar onze mening zeker het geval. Voor hem was de hemelse gerechtigheid genadiger dan zijn wereldse rechter.

Hoe dan ook, naast het vele saaie en droge werk dat verricht moest worden om de noodzakelijke statistische gegevens te verzamelen is het voor de onderzoeker een aangename bezigheid geweest wat over de menselijke achtergronden te filosoferen, filosofieën waar overigens iedere wetenschappelijke basis aan ontbreekt.

Breda, 17 oktober 1980.

BEKNOPT GLOSSARIUM OP DE IN DIT ARTIKEL VOORKOMENDE
JURIDISCHE TERMEN.

Vele hiervan zijn min of meer uitvoerig behandeld in: J. van Haastert, „Beschouwingen bij de criminele vonnissen van de schepenbank van de stad Breda uit de jaren 1626 tot 1795”, *Jrb. Oranjeboom* XXIX (1976) 56-106. In zo'n geval staat achter de verklaring een verwijzing naar de betreffende bladzijde van dit artikel.

absolveren - het ontslaan van rechtsvervolging.

admissie, admitteren - toelating, toelaten.

appointement - rechterlijke beschikking op een vonnis.

apprehensie, apprehenderen, apprehendant, geapprehendeerde - (bevel tot) inhechtenisneming, arresteren, degene die gearresteerd heeft, de gearresteerde. (71)

bannissement - verbanning; de getroffen werd hierbij uit de rechtsgemeenschap gestoten, waarover de vonnis vellende rechtbank de jurisdictie voerde. (92)

breuken - geldsom door de overtreder van een misdrijf verschuldigd aan de Heer van het Land, in dit geval zijn plaatvervanger, de drossaard.

brieven van pardon en abolitie - een *pardon* was een schuldig verklaring zonder oplegging van straf, *abolitie* is een tenietdoening van strafbare feiten en zo nodig van de daarom ingestelde vervolging. Geïnteresseerden in deze materie verwijs ik naa: P. Scherft, „Het gratierecht van de heren van Breda”, *Jrb. Oranjeboom* VII (1954) 11-45.

capitale straffen - het hoofd, het leven betreffende, eenvoudige of gekwalificeerde doodstraffen maar ook gekwalificeerde geseling. (80)

confessus non appellat - hij, die bekent, gaat niet in hoger beroep. (57)

confineren, confinement - krachtens rechterlijk vonnis en voor langere tijdsduur in gevangenis stellen, opsluiting in een tuchthuis als tegenstelling tot gevangenisstraf.

compareren - verschijnen bij een rechtshandeling. (72)

componeren - het aangaan van een schikking in strafzaken tot afkoop van een straf of een verplichting. (59)

criminele rol - register van criminele zaken, dat bij elk gerecht door de griffier wordt gehouden en waarop de aangebrachte zaken naar tijdsorde worden geboek en waarin verder wordt bijgehouden wat deswege voorvalt.

(in) criminalibus - in strafrechterlijke zaken, zulks in tegenstelling tot *in civilibus*, in burgerlijke zaken.

curator ad lites - iemand die door de rechtbank is aangewezen om rechtsbijstand te verlenen.

défaillant - de procespartij, die verstek laat gaan.

dispositie - beschikking.

extenderen van vonnissen - het in de vereiste vorm uitwerken.

extra-ordinair proces - proces waarbij de rechtbank de officier toestond van criminele eis en conclusie te dienen indien de verdachte niet had bekend maar de misdaad voldoende was bewezen. De verdachte kon dan op *convicti* (overtuiging) veroordeeld worden.

flagrante delicto - op heter daad.

geldsbedragen - werden vroeger uitgedrukt in guldens, stuivers en penningen, dus f 110-5-8 betekent 110 gulden 5 stuivers en 8 penningen.

halsstraffelijke delicten - misdaden waarop de doodstraf stond. (80)

infaam en inhabiël verklaren - de *infaam* verklaring hield een vermindering van burgerlijke waardigheid en het verlies van bepaalde burgerlijke en staatkundige rechten in, werd men *inhabiël* verklaard, dan hield dat in dat men onbekwaam, onbevoegd werd voor het bekleden van bepaalde functies. (91)

infractie van bannissement - overtreding van het banvonnis. (94)

interlocutoir vonnis - tussenvonnis. (74)

jurisdictie - rechtsmacht, rechterlijke bevoegdheid.

kapitein geweldiger - buiten het van 1707 daterende Tuchthuis had Breda toentertijd twee gevangenissen: de Gevangentoren, die voor civiel gedetineerden werd gebruikt en een nabij de Antwerpse Poort gelegen gevangenis bestemd voor leden van de krijgsmacht, meestal de (Militaire) Geweldiger geheten. De „directeur” werd vroeger de Provoost, later de Kapitein Geweldiger genoemd. Cfr. C. J. A. C. Peeters, „Militaire gebouwen in Breda”, *Jrb. Oranjeboom* XXV (1972) 1-31.

ordinair proces - a) tussen 1796 en 1803 een proces waarbij de verdachte, ongeacht zijn bekentenis en het geleverde wettige en overtuigende bewijs, de mogelijkheid werd geboden om zich te laten verdedigen; b) na 1803 een proces waarbij de verdachte zich mocht laten verdedigen indien hij niet had bekend en de aangevoerde bewijzen onvoldoende waren óf indien er twijfel bestond of er wel een strafbaar feit was gepleegd. Het proces werd dan niet bij pleidooi doch schriftelijk behandeld.

patroniceren - zich laten vertegenwoordigen. (72)

(op) *poene van nulliteit* - op straffe van nietigheid.

postuleren - optreden, werkzaam zijn.

pro Deo - gratis, kosteloos; *prodeaan*, toegevoegde cliënt.

provisie van justitie - voorlopige beschikking van de rechter.

remissie van straf - afslag van straf.

remonstrantie - request (van de drossaard) aan de rechtbank.

requireren - vorderen, eisen.

sententie - vonnis, rechterlijke uitspraak.

suspenderen - schorsen.

vilipendi van justitie - minachting van de rechtbank.

AANTEKENINGEN

- ¹ Dit opstel is bijna uitsluitend geschreven aan de hand van archiefstukken in bezit van het Gemeente Archief van Breda. Alleen om bepaalde passages af te kunnen ronden heb ik andere archieven geraadpleegd. Het voorbereidende werk heeft bestaan uit het doorwerken van het archief van de Hoge Vierschaar van Breda met als resultaat een Repertorium van 349 bladzijden, hetwelk op het GAB ter beschikking staat voor geïnteresseerden.
- ² C. J. M. Brok, *Eenige aspecten van Breda in de Franse tijd*. (Breda, 1954) Scriptie. In het bezit van het GAB. Geïnteresseerde lezers maak ik graag attent op: J. C. Overvoorde, *De rechterlijke indeeling na 1795* ('s-Gravenhage, 1915) en J. C. Ramaer, *De Franse Tijd (1795-1815)*. ('s-Gravenhage, 1926). Beide boeken behoren bij de *Geschiedkundige Atlas van Nederland*.
- ³ In het Register van Vonnissen (GAB, R Schepenbank Breda 117) is tussen 27 juni 1794 en 20 januari 1796 geen vonnis ingeschreven, doch wij kunnen uiteraard niet voor de volledigheid van dit register instaan.
- ⁴ Wel verscheen in 1799 de „Algemeene manier van procederen in civiele en crimineele zaaken, met de daartoe behoorende instructiën voor alle openbaare aanklagers, rechtbanken en gerechtshoven in de Bataafsche Republiek, gearresteerd bij Decreet van het Vertegenwoordigend Ligchaam des Bataafschen Volks, op den 22. Augustus 1799. Den Haag, 1799”.
- ⁵ C. C. N. Krom, „Een rechterlijke organisatie in het Departement Brabant in 1802 en 1803”, in *Rechtsgeleerd Magazijn II* (1883) 216-253.
- ⁶ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 53 - Reglement op het justitiewezen van het „Departementaal Bestuur van Brabant”.
- ⁷ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 69 - Resolutiën van het Departementaal Bestuur van Brabant omtrent betalingen en benoemingen van personeel van de Hoge Vierschaar.
- ⁸ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 70 - Missiven van het Departementaal Bestuur van Brabant van 13 maart 1804, waarbij Reglement van Orde voor de vergadering en instructies voor het personeel. Voor de toestand onder het Ancien Régime zie: F. A. Brekelmans, „Bestuur en rechtspraak”, *Geschiedenis van Breda II Aspecten van de stedelijke historie 1568-1795*. (Schiedam, 1977) 135-162.
- ⁹ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 59 - Kladnotulen 1803-1811. 19 april 1803.
- ¹⁰ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 55 - Publicaties der Hoge Vierschaar omtrent haar installatie en haar rechtsorde, 1803.
- ¹¹ R 59 - 19 april 1803.
- ¹² GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 3 - Extracten uit de resolutiën van het Departementaal Bestuur van Brabant en missives van autoriteiten en colleges, 1803, folio 1, 20 april 1803.
- ¹³ R 59 - Notulen van 20 mei 1803.
- ¹⁴ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 58 - Minuten van missives 1803-1811, 1 augustus 1805 en 19 december 1805.
- ¹⁵ R 59 - Notulen van 5 september 1805.
- ¹⁶ R 59 - Notulen van 7 januari 1808.
- ¹⁷ R 59 - Notulen van 22 februari 1808.
- ¹⁸ R 59 - Notulen van 3 maart 1808.
- ¹⁹ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 66 - Stukken betreffende verschotten en salarissen van leden en griffier van de Hoge Vierschaar, 1803, 1809, 1810 en 1812, en R 69.

- ²⁰ R 3, Missive van 21 mei 1803. Voor de revenuen van de drossaard gedurende het Ancien Régime cfr. F. A. Brekelmans, „Bestuur en rechtspraak”, *Geschiedenis van Breda II Aspecten van de Stedelijke Historie 1568-1795* (Schiedam, 1977) 97.
- ²¹ R 69.
- ²² GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 4 - Extracten uit de Resolutiën van het Departementaal Bestuur van Brabant 1804, folio 22.
- ²³ R 58.
- ²⁴ R 53.
- ²⁵ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 24 - Register van vonnissen 20 mei 1803 - 14 maart 1811, folio 41v.
- ²⁶ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 64 - Losse minuten van visitaties, informaties, remonstranties en vonnissen 1806-1811.
- ²⁷ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 13 - Publicatiën van gewestelijke en nationale hoge overheid, 1805.
- ²⁸ R 13.
- ²⁹ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 14 - Publicatiën van gewestelijke en nationale hoge overheid, 1806: Constitutionele Wetten, Vijfde Afdeling, sub 1.
- ³⁰ R 14.
- ³¹ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 15 - Publicatiën van gewestelijke en nationale hoge overheid, 1807. Cfr. Ramaer, 68. De betrekking van Landdrost was dezelfde als die van de huidige Commissaris der Koningin, de werkring van de Assessoren als die van de vroegere departementale besturen en die van de secretaris-generaal als die van de huidige griffier.
- ³² R 15.
- ³³ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 16 - Publicatiën van gewestelijke en nationale hoge overheid, 1808.
- ³⁴ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 17 - Publicatiën van gewestelijke en nationale hoge overheid, 1809.
- ³⁵ R 16.
- ³⁶ F. A. Brekelmans, „De Buitenplaats Weilust te Heusdenhout en het Geslacht Havermans”, *Jrb. Oranjeboom* XXIII (1970) 86-105.
- ³⁷ R 53.
- ^{37a} J. van Haastert, „Beschouwingen bij de criminele vonnissen van de schepensbank van de stad Breda uit de jaren 1626 tot 1795”, *Jrb. Oranjeboom* XXIX (1976) 100, aantekening 11.
- ³⁸ R 4, folio 14.
- ³⁹ R 55.
- ⁴⁰ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 22 - Register van Apostillen.
- ⁴¹ Cfr. van Haastert, *Beschouwingen* 69-73.
- ⁴² R 59, Notulen van 13 juni 1805.
- ⁴³ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 5 - Extracten uit de resolutiën van het Departementaal Bestuur van Brabant, 1805, folio 10.
- ⁴⁴ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 54 - Missives aan de Hoge Vierschaar, 1805, 1807, 1808.
- ⁴⁵ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 7 - Extracten uit de Resolutiën van het Departementaal Bestuur van Brabant, 1807, folio's 43 en 45.
- ⁴⁶ R 7, folio 50.
- ⁴⁷ GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 8 - Extracten uit de Resolutiën van het Departementaal Bestuur van Brabant, 1808, folio 26.
- ⁴⁸ R 70. Geïnteresseerden verwijs ik verder naar het Archief van de Griffier van de Hoge Vierschaar te Breda, 1803-1810, als onderdeel van de Collectie Van Brakel, 1780-1814, in bezit van het RANB.

- 49 GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 72 - Concepten van instructies en commissies voor de griffier en het personeel van de Vierschaar, 1804.
- 50 GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 10 - Extracten uit de resolutiën van het Departementaal Bestuur van Braband, 1810.
- 51 De voornamen van Peppe komen in geen enkel officieel stuk in het archief voor. Ik heb die alleen aangetroffen in een oproep aan crediteuren, na zijn overlijden geplaatst in de Bredasche Courant van 9 februari 1826. Hij was laatstelijk auditeur-militair in Arlon. Voor gegevens over zijn Bredase periode: J. van Haastert, „Franse straatnamen in Breda”, *Jrb. Oranjeboom* XXVI (1973) 67-74.
- 52 R 10, folio 17.
- 53 GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 57 - Missives aan de griffier, 1810-1811.
- 54 GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 61 - Losse kladnotulen 19 april 1810 - 8 juni 1811: notulen van 19 juli 1810.
- 55 R 10, folio 19.
- 56 R 53.
- 57 GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 24 en 25 - Registers van Vonnissen.
- 58 GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 20 en 21 - Register van apostillen voor het officie.
- 59 Tenzij anders vermeld is deze paragraaf geschreven aan de hand van gegevens met betrekking tot de zaak Louës zoals deze voorkomen in GAB, Breda Hoge Vierschaar, R 20, Register van apostillen voor de drossaard der Hoge Vierschaar over Stad en Lande van Breda; - Breda Hoge Vierschaar, R 30, Dossiers van criminele processtukken; - Breda Hoge Vierschaar, R 37, 38 en 39, Registers van Verhoren.
- 59^a GAB, Collectie DTB no. 11 folio 277: op 14 september 1805 werd in de R.K. kerk in de Brugstraat Cornelia Henrica gedoopt, onwettige dochter van Elisabeth Beiten uit Breda.
- 60 A.R.A., Nationaal Gerechtshof 1802-1811, inventaris nummer 10, Register van Resolutiën 1806, en idem inventaris nummer 11, Register van Resolutiën 1807. Met mijn dank aan mej. drs. F. van Anrooy.
- 61 R.A.N.B., Archieven van Hof van Justitie. Departementaal Gerechtshof. Criminele Processtukken. Dossiers 511 en 514. Met mijn dank aan mr. W. M. Lindemann.
- 62 A.R.A., Ministerie van Justitie en Politie, inv. nr. 122, verbalen van 11 tot 21 Lentemaand 1808, nr. 3 en 4. Met mijn dank aan de heer A. M. Tempelaars.
- 63 GAB, Collectie DTB nr. 110.
- 64 R 22.
- 65 Cfr. Van Haastert, *Beschouwingen*, 57.
- 66 R 24, folio 19.
- 67 R 58. Gecorrigeerd naar de uitgave bij F. F. X. Cerutti, *Middeleeuwse Rechtsbronnen van Stad en Heerlijkheid Breda* I (Utrecht 1956) 209.
- 68 R 61, Notulen van 11 juli 1810.
- 69 R 24, folio 171v.
- 70 GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 48 - Requesten, 1803-1807.
- 71 R 61, Notulen van 7 november 1810.
- 72 R 10, folio 22.
- 73 GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 9 - Extracten uit resolutiën van het Departementaal Bestuur van Braband, 1809, folio 5.
- 74 GAB, Hoge Vierschaar Breda, R 6 - Extracten uit resolutiën van het Departementaal Bestuur van Braband, 1806, folio 27.
- 75 R 59, Notulen van 24 juli 1806.
- 76 R 6, folio 43.

- 77 R 7, folio 8.
78 R 7, folio 19.
79 R 7, folio 30.
80 R 7, folio 57.
81 R 8, folio 31.
82 R 8, folio 32.
83 R 8, folio 32b.
84 R 9, folio 19.
85 R 9, folio 23.
86 R 24, folio 83v.
87 R 8, folio 24 en R 21, folio's 3, 5 en 5v.
88 R 9, folio 3.
89 R 24, folio's 121v en 139.
90 R 10, folio 11.
91 R 9, folio 33.
92 R 10, folio 4.
93 R 24, folio 168.
94 R 76.
95 R 57.
96 R 10, folio 23.
97 GAB, Afd. 1-2, nr. 49. "O", Stukken betreffende gevangenen en gevangnissen, opgemaakt of ingekomen 1810-1814. De bedoelde administratie liep van 23 oktober 1810 tot 10 december 1813.
98 R 8, folio 22.
99 R 8, folio 28.
100 R 8, folio 30.
101 R 60, Notulen van 21 september 1809.
102 R 9, folio 44.
103 R 10, folio 9.
104 R 64.
105 R 59, Notulen van 21 juni 1805.
106 M. J. Dieudonné (° 1779-1841) werd later de eerste Commissaris van Politie van Breda.
107 R 59, Notulen van 17 maart 1803.
108 R 59, Notulen van 22 mei 1805.
109 GAB, 214/2415, Ingekomen resolutiën en missives, 1806.
110 Mijn bijzondere erkentelijkheid gaat uit naar mr. Sjoerd Faber van de Amsterdamse VU, die, als kenner bij uitstek van de rechtshistorie van ons land gedurende deze periode, zo bereidwillig was mijn opstel te lezen en waar nodig bij te schaven.
111 C. P. M. Tuihof, „F. J. Hoppenbrouwers: slachtoffer van zijn aanleg of van zijn milieu?“, *Jrb. Oranjeboom* XX (1967), 92-145.

Hoge Vierschaar van Breda.
 Diensttijd van de drossaard (sinds 13-10-1807 baljuw), griffier,
 president en leden.

	1803	1804	1805	1806	1807	1808	1809	1810	1811	
1a. mr. H. R. Banier										
1b. C. F. Schultz Pesser		—————								
2. mr. C. Jamez		—————								
3. P. J. de Haan		—————				—————				
4. J. L. Trip		—————								
5. A. de Raaff		—————								
6. W. de Groot		—————								
7. mr. H. Oomen		—————								
8. G. B. Buysen				—————						
9. mr. P. G. A. Losecaat						—————				
10. P. L. Faas						—————				
11. N. P. Eeltjens						—————				
12. mr. W. E. van Brakel; a. griffier		—————								
b. lid							—————			
13. J. J. Havermans		—————								
14. mr. C. J. F. van den Heuvel						—————				

- 1a. Mr. Harmanus Rudolphus Banier, N.H., 1738-1804.
was president van de schepenbank van 1798-1803; aangesteld tot president van de Hoge Vierschaar (R 69) ingevolge Resolutie van 22 maart 1803 nr. 38 van het Departementaal Bestuur van Brabant; bedankte hiervoor in april 1803 (A. R. M. Mommers, *Brabant van generaliteitsland tot gewest*, (Utrecht/Nijmegen) 1953, 326).
- 1b. Casparus Frederik Schultz Pesser, N.H., 1754-1809.
president van de Hoge Vierschaar vanaf de eerste vergadering op dinsdag, 19 april 1803. Overleed 4 juni 1809. (Mommers, 524).
2. Mr. Caspar Jamez, R.K., 1742-1823.
advocaat te Breda 1766-1810 (R 53).
lid van de Hoge Vierschaar ingevolge Resolutie van 22 maart 1803 (R 69), na het overlijden van Schultz Pesser fungerend president (Mommers, 431).
3. Pieter Josephus de Haan, R.K., 1745-1828.
lid van de Hoge Vierschaar ingevolge Resolutie van 22 maart 1803 (R 69), op 11 oktober 1806 door de P.G. bij het Hoog Gerechtshof in staat van beschuldiging gesteld, neemt van 18 oktober 1806 tot 23 april 1807 niet deel aan de vergaderingen van de Vierschaar. (Mommers, 400).
4. Jhr. Jean Louis Trip, 1750-1822.
lid van de Hoge Vierschaar ingevolge Resolutie van 22 maart 1803 - tot half augustus 1805.
5. Arnoldus de Raaff, N.H., 1752-1821.
lid van de Hoge Vierschaar ingevolge Resolutie van 22 maart 1803 (R 69), op 11 oktober 1806 door de P.G. bij het Hoog Gerechtshof in staat van beschuldiging gesteld, neemt vanaf 18 oktober 1806 niet meer aan de beraadslagingen van de Vierschaar deel; eind december 1807 wordt zijn eervol ontslag bekend gemaakt. (Mommers, 496).
6. Wilhelmus de Groot, R.K., 1752-1819.
medicinae doctor te Breda.
lid van de Hoge Vierschaar ingevolge Resolutie van 22 maart 1803 (R 69). (Mommers, 397).
7. Mr. Hendrik Oomen, R.K., 1776-1815.
advocaat en notaris te Breda.
lid van de Hoge Vierschaar ingevolge Resolutie van 22 maart 1803 (R 69) - tot eind februari 1808 toen hij wethouder van Breda werd.
8. Gisbertus Bernardus Buysen, R.K., 1747-1812.
werd lid van de Hoge Vierschaar in de plaats van Trip en legde op 5 september 1805 de eed af. Werd bij K.B. van 20 januari 1808 no. 1 benoemd tot burgemeester van Breda en trad dientengevolge af als lid van de Vierschaar.
9. Mr. Petrus Gerardus Antonius Losecaat.
advocaat in Breda.
werd lid van de Hoge Vierschaar in de plaats van De Raaff en legde op 22 februari 1808 de eed af.
10. Petrus Leonardus Faas.
werd lid van de Hoge Vierschaar in de plaats van Buysen en legde op 22 februari 1808 de eed af.

11. Nicolaas Peterus Eeltjens.
Werd lid van de Hoge Vierschaar in de plaats van Oomen en legde 3 maart 1808 de eed af.
12. Mr. Willem Eliza van Brakel, volgens vriendelijke mededeling van GA Rotterdam op 9 april 1756 te Rotterdam gereformeerd gedoopt als zoon van Jan van Brakel en Catharina de Wijs, overleden op 16 september 1814 in Princenhage als president van de Rechtbank van Eerste Aanleg; advocaat in Breda; griffier van de Hoge Vierschaar ingevolge Resolutie van 22 maart 1803 (R 69), op 9 juni 1809 door de Landdrost aangesteld als toegevoegd lid.
13. Johannes Josephus Havermans, R.K., 1738-1813.
drossaard, bij K.B. van 13 oktober 1807 baljuw, van Stad en Lande van Breda en schout civiel van Breda en jurisdictie, gesuspendeerd van 25 september tot 5 oktober 1807, begin mei 1808 aangesteld als kwartierdrost. (Mommers, 405).
14. Mr. Carolus Johannes Felix van den Heuvel.
bij K.B. van 13 juli 1808 aangesteld als baljuw van Stad en Lande van Breda en schout civiel van Breda en jurisdictie.

BIJLAGE 2

Lijst van advocaten, postuleerende voor het Departementaal Gerechtshof van Braband.

1. mr. Henricus Oomen	admissie 14 september 1802.
2. mr. Willem Eliza van Brakel	admissie 24 september 1776. geregist. september 1802.
3. mr. Janus Schouten	admissie 26 juli 1797. geregist. 22 september 1802.
4. mr. Martinus Bowier	admissie 15 juli 1773. geregist. 22 september 1802.
5. mr. Hugo Bowier	admissie 18 juli 1780. geregist. 22 september 1802.
6. mr. Johannes Regnerus Hopman	admissie 18 april 1776. geregist. 22 september 1802.
7. mr. Henricus Jacobus Ackersdijck	admissie 25 juli 1792. geregist. 22 september 1802.
8. mr. Stephanus Bernardus Jantzon	admissie 3 mei 1787. geregist. 22 september 1802.
9. mr. Jacobus Losecaat	admissie 18 september 1793. geregist. 22 september 1802.
10. mr. Petrus van Son	admissie 16 oktober 1800. geregist. 23 oktober 1803.

11. mr. Johannes Baptista Feuilliteau de Bruijn	admissie 16 januari 1790. geregist. 23 oktober 1802.
12. mr. Carolus Johannes Felix van den Heuvel	admissie 8 juli 1800. geregist. 6 november 1802.
13. mr. Petrus Andreas van Meeuwen	admissie 2 februari 1797. geregist. 15 november 1802.
14. mr. Ludovicus Guilielmus Ernestus van Heurn	admissie 14 september 1791. geregist. 1 december 1802.
15. mr. Willem Michiel Althuijzen	admissie 11 november 1765. geregist. 5 januari 1803.
16. mr. Johannes Carolus van Ommeren	admissie 29 maart 1775 geregist. 13 januari 1803.
17. mr. Johannes Henricus Verhoeven	admissie 4 februari 1803.
18. mr. Petrus Gerardus Antonius Losecaat	admissie 3 maart 1803.
19. mr. Casparus Wilhelmus Jamez	admissie 9 april 1766. geregist. 23 maart 1803.
20. mr. Guilielmus Bernardus Heppers	admissie 26 mei 1803.
21. mr. Petrus Adrianus van Bruggen	admissie 6 mei 1803.
22. mr. Christianus Pels Rijcken	admissie 5 juli 1803.
23. mr. Judocus Fredericus Josephus Verheijen	admissie 11 januari 1803.
24. mr. Jacobus Johannes Sassen	admissie 22 februari 1804.
25. mr. Anthonius Josephus Borret	admissie 21 maart 1804.
26. mr. Johannes de Wijs	admissie 2 mei 1804.
27. mr. Gerardus Bernardus Verheijen	admissie 27 juli 1804.
28. mr. Casparus de Kesschietere van Havre	admissie 27 juni 1799. geregist. 19 december 1804.
29. mr. Anthonius van Overstraten	admissie 21 mei 1794. geregist. 24 januari 1805.
30. mr. Jacobus van Heusden	admissie 20 september 1756. geregist. 15 februari 1805.
31. mr. Johannes Baptista Josephus v. d. Heuvel	admissie 28 februar 1805.
32. mr. Laurentius de Geep	admissie 6 november 1793. geregist. 14 juni 1805.
33. mr. Gulielmus Schuijl van der Does	admissie 13 juli 1791. geregist. 13 september 1805.
34. mr. Johannes Christianus Clement	admissie 1 oktober 1805.
35. mr. Engelbertus de Man	admissie 11 oktober 1805.
36. mr. Hendrik Christiaan van Convent ten Oever	admissie 23 oktober 1805.
37. mr. Isaac Weijer Vermeer	admissie 29 oktober 1805.
38. mr. Johannes Petrus Scholten	admissie 22 november 1805.

Bron: GAB, - Hoge Vierschaar Breda, R 53.
In Taxandria XIV (1907) 91-95 heeft mr. W. P. A. Hellegers een soortgelijke lijst gepubliceerd, echter zonder bronvermelding.